

Hoogheemraadschap van
Rijnland

Programmabegroting

2018

Jaarplan 2018

Wat gaat Rijnland realiseren?

Wat gaat dat kosten?

Wat zijn de belastingtarieven?

Inleiding begroting 2018

Voor u ligt de begroting 2018. Het is de uitwerking van de jaarschijf 2018 uit het Meerjarenperspectief 2018-2021 (MJP) en het sluitstuk van het begrotingsproces. We investeren dit jaar voor meer dan € 100 miljoen, versterken onze basis en werken meer en meer samen met de omgeving. We doen dit binnen de door de VV gestelde kaders, waarbij de lastendrukstijging beperkt blijft tot bijna inflatieniveau.

Een sterke basis

In deze begroting ligt qua omvang van de financiën de nadruk op het reguliere beheer en onderhoud in het watersysteem en de waterketen. We voeren het waterpeil in ruim 800 peilvakken in meer dan 200 polders, we zuiveren het afvalwater van bedrijven en 1,3 miljoen inwoners. We onderhouden 1300 km keringen, 2600 km watergangen en honderden kunstwerken in ons watersysteem. Naast het reguliere beheer en onderhoud werken we verder aan belangrijke strategische projecten als de aanleg van de piekbergingen, de versterking van de IJsseldijk Gouda, en investeren we € 36 miljoen aan vernieuwde installaties in het zuiveringsbeheer.

Slimme coalities

Het klimaat verandert. Rijnland moet daarom maatregelen nemen om de delta waarin we wonen, nu en in de toekomst leefbaar en betaalbaar te houden. Dat kunnen we niet alleen, daarom zoeken we steeds meer naar slimme coalities met gemeenten, bedrijven en andere partners, en het combineren van elkaars opgaven. Deze ontwikkeling is al gaande, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de organisatie van watertafels en de klimaatconferentie. Maar Rijnland wil die ontwikkeling verder uitbouwen: bestuurlijk, ambtelijk en met onze partners. Daarbij hoort een proactieve houding, onder meer naar de provincies (locatiekeuze extra woningen), richting gemeenten (vroeg aan tafel, woningen rainproof) en projectontwikkelaars (innovaties). In dit proces willen we ook de betrokkenheid van inwoners vergroten.

Investeren in personeel

We maken in 2018 middelen vrij om de formatie te versterken. Dat is geen vanzelfsprekende, maar wel een bewuste keuze. Intensieve samenwerking met onze partners betekent een investering in tijd en daarmee in personeel. Alleen op die manier bouwen we aan de gewenste goede relaties die nodig zijn om onze watertaak in de toekomst het hoofd te kunnen bieden. Verder hebben we extra menskracht nodig voor het onderhouden van onze assets; deze zijn in een slechtere staat dan eerder gedacht en het onderhoud moet op een slimmere risico-gestuurde manier. Ook investeren we in personeel om onze automatisering en noodzakelijke cybersecurity goed te regelen. Tot slot, is het goedkoper om te kiezen voor vast in plaats van ingehuurd personeel. Deze inzichten zijn gebundeld in het zogeheten strategische personeelsplan (SPP).

Gezonde financiën

Dit alles past binnen de financiële kaders: de lastendrukstijging beperkt zich tot 2% (belastingopbrengst) en de schuldenpositie daalt in 2026 tot onder de 300%. Om de schuldenpositie daadwerkelijk in 2026 onder de 300% te krijgen, hebben we in deze

begroting de bouwrente niet meer geactiveerd. We gebruiken hiervoor een incidentele meevaller uit de burap conform de motie van 23 september 2015.

We zijn nog niet klaar

Het komende jaar moeten er keuzes worden gemaakt op drie belangrijke dossiers:

- Klimaatverandering; Welke aanvullende maatregelen zijn er nodig in onze polders en wat betekenen de stresstesten voor de opgaven in ons stedelijk gebied?
- Energieneutraliteit; Wat moet er gebeuren om energieneutraal te zijn in 2025?
- Waterkwaliteit; Welke inspanning moeten we leveren als we de KRW-doelen willen halen in 2027?

De komende maanden brengen wij deze opgaven met elkaar (ook financieel) in kaart, zodat we er bij het vaststellen van het MJP van 2019-2022 besluiten over kunnen nemen.

Volop bezig

Tot die tijd staan we niet stil. In 2018 reserveren we middelen voor onderzoek, regiobijeenkomsten en externe samenwerking op het gebied van klimaatverandering en bodemdaling. Ook nemen we extra maatregelen in de keringen. Op het gebied van waterkwaliteit nemen we maatregelen voor de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW1, KRW2 en KRW3). Daarbij zet Rijnland binnen alle programma's in op innovatie en duurzaamheid. Binnen het energiedossier werken we aan energieopwekkingsprojecten als zonnepanelen bij de awzi in Katwijk en op ons hoofdkantoor in Leiden, en het gebruik van effluentwarmte voor een zwembad in Nieuwveen.

Sturen op resultaat

Als bestuur en organisatie is het zaak om te blijven zoeken naar verdere verbeteringen van de efficiency en organisatieontwikkeling. Ook in 2018 gaat dit proces door onder de naam Team 2020 en het nader vormgeven van een bestuurlijk dashboard. Zo werken we in 2018 opnieuw aan het verbeteren van een resultaatgerichte organisatie die klaar is voor de toekomst.

Jaarplan & begroting 2018

Wat gaat Rijnland realiseren in 2018?

Totaal **€ 194 mln** verdeeld over vijf programma's, met onder meer:

Waterveiligheid

- Afronden van versterking IJsseldijk Gouda, spoor 1
- Versterken van 25 km regionale kering
- Toetsen van objecten in de regionale keringen
- Voorbereiden van verbetering en onderhoud sluizen Spaarndam

Voldoende water

- Voeren van peilbeheer binnen de beheermarges
- Aanleggen piekberging Nieuwe Driemanspolder en definitief ontwerpen piekberging Haarlemmermeer
- Renoveren van 25 poldergemalen en 50 overige kunstwerken, onderhouden van 2.600 km watergangen en 200 km onderhoudsbaggeren

Waterketen

- Zuiveren afvalwater van bedrijven en 1,3 mln inwoners
- Aansluiten 12 zuiveringen op centrale proceskamer
- Vernieuwen en onderhouden van zuiveringsinstallaties en afvalwatertransportsystemen
- Update strategisch waterketenplan en slibstrategie.
- Samenwerking met gemeenten en drinkwaterbedrijven in de waterketen

Schoon en Gezond water

- Afronden van traject 'Kijk op Waterkwaliteit'
- Afronden van KRW-maatregelen Langerzaarsche en Reeuwijkse Plassen
- Aanleggen van vispassage boezemgemaal Spaarndam

Bestuur, organisatie en dienstverlening

- Werken aan innovatie, duurzaamheid en klimaatbestendigheid
- Samenwerken met gemeenten en andere partners
- Versterken van participatie en omgevingsgerichtheid
- Realiseren van moderne en veilige informatievoorziening

Inhoudsopgave

Inleiding begroting 2018	2
1. Programma Waterveiligheid	6
2. Programma Voldoende Water	9
3. Programma Schoon en Gezond Water	13
4. Programma Waterketen	16
5. Programma Bestuur, organisatie en dienstverlening	20
6. Financiële uitwerking	26
7. Risico's en risicobeheersing	31
Bijlage 1. Kaders en uitgangspunten	33
Bijlage 2. Overzicht investeringen	35
Bijlage 3. Verbonden partijen	37
Bijlage 4. Weerstandscapaciteit en restrisico's	43
Bijlage 5. Exploitatie naar kosten- en opbrengstsoorten	46
Bijlage 6. Exploitatiebegroting naar taken	49
Bijlage 7. Beleidsproducten, kostensoorten en belastingcategorieën	50
Bijlage 8. Verdeling exploitatielasten naar waterschapstaken	51
Bijlage 9. Financiering: hoe betalen we het?	53
Bijlage 10. EMU-saldo	55
Bijlage 11. Rijnland in cijfers	56

1. Programma Waterveiligheid

Portefeuillehouders: M. Kastelein, H. Pluckel (kust)
Programmadirecteur: A. Bol

1.1 Doel

Wij beschermen ons beheergebied en de Rijnlandse inwoners tegen overstromingen vanuit de zee, de rivieren en het regionale watersysteem. Hiervoor gebruiken we een aanpak in drie lagen, de meerlaagsveiligheid:

1. Wij beschermen tegen overstromingen (preventie),
2. Wij adviseren over het beperken van de gevolgen (duurzame ruimtelijke inrichting),
3. We bereiden ons goed voor op een calamiteit (rampenbeheersing).

1.2 Zorgplicht: beschermen tegen overstromingen

Wonen in Rijnland lijkt zo vanzelfsprekend, maar doordat een groot deel onder zeeniveau ligt, blijft het beheergebied niet droog zonder duinen, dijken en kades. In totaal beheert Rijnland bijna 45 kilometer primaire waterkeringen, waarvan 40 kilometer duinen, en bijna 1250 kilometer regionale keringen.

Rijnland heeft als beheerder de zorgplicht om de keringen aan de veiligheidseisen te laten voldoen en voor het noodzakelijke preventieve beheer en onderhoud te zorgen. Voor de primaire keringen is dit expliciet verankerd in de waterwet, maar we vinden dat we voor de regionale keringen eenzelfde zorgplicht hebben. In het kader van de zorgplicht verhogen en versterken we regelmatig onze waterkeringen, bijvoorbeeld omdat ze door bodemdaling te laag zijn geworden of doordat we door klimaatverandering rekening moeten houden met hogere waterpeilen. En we zetten instrumenten als voorlichting, advisering, vergunningverlening, inspectie, toezicht en handhaving in. Waar mogelijk werken we samen met andere partijen door opgaven te koppelen. Ook zijn we voortdurend alert op innovatieve methoden om kadeverbeteringen, maar ook bijvoorbeeld inspecties en toetsing efficiënter of effectiever uit te voeren. De belangrijkste werkzaamheden in 2018 zijn:

- De versterking van de primaire kering langs de Hollandsche IJssel, ter hoogte van Gouda, (spoor 1) wordt in de eerste helft van 2018 afgerond. In 2018 start de planuitwerking van spoor 2, de kunstwerken Keersluis en Mallegatsluis.
- We volgen de landelijke ontwikkelingen m.b.t. de primaire keringen en het hoogwaterbeschermingsprogramma en beïnvloeden deze waar nodig. In 2018 bereiden we o.a. voor op de volgende beoordelingsronde voor de primaire keringen en verkennen we de mogelijkheden om deze samen met andere waterschappen uit te voeren, zodat we daar in 2019 mee kunnen starten. Daarnaast nemen we deel aan de landelijke werkgroep voor de "Projectoverstijgende Verkenning (POV) Voorlanden". Eind 2018 levert de werkgroep een richtlijn op hoe we om moeten gaan met primaire keringen met voorlanden, waaronder ook delen van de IJsseldijk bij Gouda. Daaruit blijkt of we deze keringen kunnen goedkeuren of dat versterking nodig is.
- Voor de regionale keringen zorgen we dat in 2021 90% van de 492 km in 2012 afgekeurde keringen op orde is gebracht. In 2018 verbeteren en onderhouden we daarom ca 25 km regionale keringen en bereiden we ongeveer evenveel kadeverbeteringen voor die in latere jaren tot uitvoering komen. Daarmee is eind 2018 ca 67-75% van de regionale keringen op orde t.o.v. de toetsing (mede afhankelijk van de resultaten in 2017).
- In 2018 starten we daarnaast met de detailtoetsing van de resterende opgave. Hiermee bepalen we scherper waar we een veiligheidsopgave hebben en waar niet. Kadestrekkingen zullen deels goedgekeurd kunnen worden waardoor de resterende

opgave verminderd. De detailtoetsing betreft 75 km. We verwachten hiervan zeker 10 km alsnog goed te kunnen keuren.

- We starten ook met de voorbereiding van de verbetering van (kunstwerken in) de Spaarndammerdijk en de waterkering langs de Gekanaliseerde Hollandsche IJssel, opgaven die volgen uit de 'Projectoverstijgende Verkenning (POV) Centraal Holland'. Waar we in de uitvoering samen kunnen werken met onze buurwaterschappen doen we dat. Naast de veiligheidsopgave voeren we ook het groot onderhoud uit aan de kunstwerken in de Spaarndammerdijk. Voor de Woerdersluis is een belangrijke neven doelstelling om een duurzame, onderhoudsarme oplossing uit te voeren.
- We werken door aan de toetsing van de objecten in regionale waterkeringen. In 2018 starten we met de uitvoering van de toetsing van de kunstwerken (o.a. sluizen) en voeren we pilots uit voor de toetsing van de bijzondere waterkerende constructies (o.a. damwanden) en de niet-waterkerende objecten (o.a. bomen en bebouwing). Tot en met begin 2022 werken we aan deze toetsing.
- We houden de beleidskaders actueel (keur, leggers, beheerregister en Nota Waterkeringen). In 2018 actualiseren we de legger regionale keringen incl. de nieuwe regionale keringen Spaarndammerdijk en de waterkering langs de gekanaliseerde Hollandse IJssel. Ook evalueren we de Nota Waterkeringen waarna we starten met opstellen van een integrale nota Waterveiligheid.
- We voorkomen activiteiten die een negatieve invloed hebben op de waterkeringen. Dit doen we met voorlichting, planadvisering, vergunningverlening, (voorjaars) inspectie, toezicht en handhaving. In 2018 controleren we middels een kadeschouw, een nieuwe methode, een deel van de keringen op niet vergunde objecten. Dit eerste jaar geeft inzicht in de omvang van het werk dat uit deze nieuwe methode volgt en eventueel benodigde aanpassingen van beleid.
- In 2017 heeft de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) Rijnland als een van de eerste waterschappen geaudit over de "zorgplicht" primaire keringen. In grote lijnen was het oordeel positief, maar de ITL heeft wel een aantal verbeterpunten genoemd. Deze hebben vooral betrekking op het verbeteren van de samenhang tussen de verschillende deeltaken van de zorgplicht en dat pakken we in 2018 op.
- We zetten de samenwerking met andere waterschappen voor het muskusrattenbeheer voort. De samenwerkingsovereenkomst loopt nog tot en met 2019. Het meerjarenbeleid voor muskusratbestrijding is in 2017 vastgesteld. In 2018 worden de definitieve resultaten van de landelijke veldproef opgeleverd en verwerkt in het beleid, indien daar aanleiding voor is. Tevens wordt de kostenverdeelsleutel opnieuw tegen het licht gehouden, hetgeen mogelijk gevolgen heeft voor het budget na 2019.

1.3 Adviseren over beperken gevolgen van overstromingen

Hoe hoog en sterk onze waterkeringen ook zijn, een overstroming valt nooit uit te sluiten. Dit restrisico accepteren we als maatschappij, maar daarnaast kunnen aanvullende maatregelen worden genomen om de gevolgen te beperken. Rijnland adviseert hierin. De belangrijkste werkzaamheden in 2018 zijn:

- We blijven ons actief inzetten om het bewustzijn over het wonen en werken in een overstroombaar gebied te vergroten. In 2018 hebben we realistische overstromingsbeelden die we daarvoor kunnen gebruiken en ook aan anderen beschikbaar kunnen stellen.
- Het onderwerp wordt onder meer door ons ingebracht in gesprekken met gemeenten in het kader van de door de gemeenten op te stellen omgevingsvisies.

1.4 Voorbereiden op calamiteiten

Calamiteiten kunnen we helaas nooit uitsluiten. Rijnland bereidt zich dan ook goed voor op alle mogelijke waterstaatkundige calamiteiten die zich in het beheergebied kunnen voordoen. Het gaat daarbij niet alleen om overstromingen, maar ook om bijvoorbeeld waterkwaliteitsincidenten zoals illegale lozingen, of incidenten op één van de afvalwaterzuiveringsinstallaties. Het goed voorbereiden op calamiteiten speelt dus niet alleen bij het thema Waterveiligheid, maar ook bij de andere thema's. Om herhaling in

tekst te voorkomen staat het onderwerp calamiteitenbestrijding beschreven in paragraaf 5.3, de kosten zijn opgenomen in: Kwaliteit van de organisatie, programma BOD.

1.5 Top 10 resultaten 2018

1. Verbetering spoor 1 IJsseldijk Gouda gereed.
2. Start planuitwerking Keersluis en Mallegatsluis.
3. Verbetering en/of onderhoud van ca. 25 km regionale keringen.
4. Start detailtoetsing resterende opgave regionale keringen.
5. Start voorbereiding verbetering van (de kunstwerken in) de Spaarndammerdijk en de waterkering langs de gekanaliseerde Hollandsche IJssel.
6. Start toetsing kunstwerken in regionale keringen en pilots toetsing bijzondere waterkerende constructies en niet-waterkerende objecten gereed.
7. Actualisatie legger regionale keringen.
8. Evaluatie Nota Waterkeringen.
9. Uitvoering verbeterplan zorgplicht.
10. Voortzetting samenwerking muskusrattenbeheer.

1.6 Financieel

Waterveiligheid, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Bruto investeringen	31,9	18,5	13,2	23,5	19,7
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	29,2	29,4	26,8	27,3	27,4

Investerings

Het gros van de investeringsuitgaven 2018 betreft verbeteringswerken van regionale keringen (€ 12,2 mln). De investering in de IJsseldijk bij Gouda bedraagt bijna € 4,5 mln, in 2017 was dit € 11 mln. Voor de toetsing regionale keringen wordt € 1,1 mln geraamd. Voor een specificatie wordt verwezen naar bijlage 2.

Exploitatie

Grootste posten

De belangrijkste exploitatiekosten 2018 zijn de aanleg, de verwerving en het onderhoud van de keringen (€ 26,7 mln) en het muskusrattenbeheer (€ 2,1 mln).

Ontwikkeling

Ondanks hogere kapitaallasten (+ € 1,5 mln) en het niet meer activeren van bouwrente liggen de exploitatiekosten 2018 bijna op het zelfde niveau als bij de begroting 2017. Dit komt onder meer door een verlaging van de HWBP-bijdrage 2018 met € 0,8 mln en meer geactiveerde personele lasten. De afname van de exploitatielasten in 2019 en verder wordt voornamelijk veroorzaakt door verlagingen van de jaarlijks te betalen HWBP-bijdragen en het wegvallen van de kapitaallasten van de HWBP-bijdragen 2011/2012 ingaande 2020.

2. Programma Voldoende Water

Portefeuillehouders:

J. Langeslag, M. Leewis (zoet water)

Programmadirecteur: A. Bol

2.1 Doel

Rijnland zorgt voor voldoende water, dus niet te veel en niet te weinig, en met de juiste kwaliteit, passend bij de functies in ons gebied. Nu en in de toekomst. Dat lijkt vanzelfsprekend, maar is het niet. Immers, Rijnland ligt voor het grootste deel onder zeeniveau en kent een grote variatie aan hoogteligging en landgebruik. Bovendien neemt door klimaatverandering, bodemdaling en verstedelijking de druk op de ruimte en het watersysteem almaar toe. Om voor voldoende (zoet) water te zorgen, zijn goed beheer, een goede inrichting, gedegen onderhoud, en nauwe samenwerking met onze partners van essentieel belang.

2.2 Peilbeheer

Rijnland faciliteert de functies in het gebied door het instellen en voeren van een goed oppervlaktewaterpeil. Dit doen we in goed overleg met belanghebbenden en met andere waterbeheerders. We zoeken hierbij naar een optimum van alle belangen, duurzaamheid en kosten en baten. Waar het faciliteren van de huidige functies niet doelmatig kan, overleggen we met de ruimtelijke ordenaars en belanghebbenden over het aanpassen van de functies. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- We actualiseren 15 à 20 peilbesluiten per jaar. Het aantal actuele peilbesluiten neemt daardoor toe tot ca. 90%. Bij de prioritering houden we nadrukkelijk óók rekening met externe ontwikkelingen zoals de samenwerking in het "living lab" in Gouda.
- We voeren het peil zoals in het peilbesluit vastgesteld in ca. 90% van de polders, binnen marges (+/-5cm, tenzij anders opgenomen in het peilbesluit).
- We reguleren (via meldingen en vergunningen) peilafwijkingen en handhaven deze, op basis van het in 2017 geactualiseerde beleid peilafwijkingen.

2.3 In stand houden

Om het vastgestelde peil te kunnen voeren, voert Rijnland water aan en af met behulp van kunstwerken (inlaten, gemalen, stuwen) en watergangen. Rijnland onderhoudt deze kunstwerken en watergangen, waar de onderhoudsplicht ligt bij Rijnland, om te zorgen dat ze goed functioneren. We brengen en houden onze basis op orde. Hierbij hanteren we twee uitgangspunten: we maken continu een afweging tussen functies, risico's en levensduurkosten (principes van assetmanagement), en we doen dit duurzaam - in materialen, energieverbruik en invloed op de omgeving. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- We voeren dagelijks en groot onderhoud uit aan de bijna 400 poldergemalen. In 2018 loopt de uitvoering van "cluster 2" (ca. 25 poldergemalen). We ronden dit cluster in 2019 af en rond die tijd start ook de voorbereiding van cluster 3.
- We hebben ca. 2000 overige kunstwerken (inlaten, stuwen, duikers, etc.) in beheer en onderhoud. We prioriteren er jaarlijks ca. 50 voor (groot) onderhoud.
- We implementeren de in 2017 geactualiseerde besturingssoftware (Bosbo) voor de boezem- en poldergemalen door meer gemalen aan te koppelen en de beslissingsregels nader uit te werken.
- We ronden de laatste baggerclusters af in 2018, uitgezonderd cluster 8 dat doorloopt tot in 2019. Het onderhoudsbaggeren neemt toe; in 2018 baggeren we 200 km. We richten ons primair op wateren buiten de (PFOS)verdachte gebieden en werken

conform in 2017 vastgestelde normen en afspraken over PFOS. Dat betekent dat we te maken hebben met hogere monitoringskosten en daarnaast dat we het risico lopen dat we bagger moeten afvoeren wanneer dit boven de interventiewaarde scoort.

- In 2017 hebben we samen met de omgeving gesproken over de uitgangspunten voor de nieuwe Legger, en dit beeld- en opinievormend met de VV besproken. Op basis hiervan richten we de nieuwe Legger in. In 2018 volgt bestuurlijke besluitvorming.
- We onderhouden jaarlijks ca. 2600 km watergangen conform de gedragscode Flora en Faunawet.
- We onderzoeken voor welke beschoeiingen Rijnland aan de lat staat, en waar de onderhoudsplicht bij ingelanden zelf ligt en leggen dit vast in de Legger Kunstwerken.
- We zien erop toe dat anderen hun onderhoudsplicht aan watergangen en kunstwerken ook uitvoeren.
- We werken door aan het overnemen c.q. afstoten van assets. Zo brengen we in 2018 vier sluizen in Boskoop op orde en dragen deze over aan de gemeente.
- We adviseren derden bij ruimtelijke ontwikkelingen, verlenen vergunningen en handhaven. We anticiperen hierbij op de nieuwe Omgevingswet en benutten omgevingsvisies om onze opgaven aan andere maatschappelijke opgaven te koppelen.
- We werken actief met partners samen aan specifieke problemen zoals grondwateroverlast of bodemdaling. Zo werken we in 2018 samen met de gemeente Noordwijk verder aan een oplossing voor de grondwateroverlast, omdat de eerder gekozen oplossing in praktijk niet goed blijkt te werken.
- Rijnland beheert de doorgaande recreatieve vaarroutes. We overleggen met provincie en gemeenten over de nadere invulling van vaarwegbeheer in overige wateren.
- Rijnland is nautisch beheerder (openbare orde en veiligheid op het water) voor zover dit niet bij andere overheden is belegd. We overleggen met provincie en gemeenten over een logischer verdeling.

2.4 Wateroverlast

Eind jaren negentig van de vorige eeuw heeft Nederland met ernstige wateroverlast te maken gehad. De overheden hebben daarom in 2003 in het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW) afgesproken het watersysteem te verbeteren en klimaatbestendig te maken. De provincie heeft deze afspraken vertaald in normen. Dit schept duidelijkheid wat ingelanden van het waterschap mogen verwachten en waar ze zelf aan de lat staan. De meest recente klimaatscenario's van het KNMI laten zien dat de klimaatontwikkelingen sneller gaan dan gedacht. De overheden hebben dit vertaald in een Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie dat naast wateroverlast ook over droogte, hitte en overstroming gaat. Het plan moet bijdragen om vanaf 2020 bij ruimtelijke ontwikkelingen klimaatbestendig te handelen. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- In 2018 loopt de uitvoering van de piekberging Nieuwe Driemanspolder volop (af te ronden in 2020).
- In 2018 afronden ronden we het Definitief Ontwerp voor de piekberging Haarlemmermeer af (af te ronden in 2022).
- We starten in 2018 een nieuw watergebiedsplan (we bepalen later waar, en houden hierbij rekening met de grootte van het knelpunt en initiatieven van derden om aan te haken). Het WGP Wassenaarsche Polder ronden we in 2018 af. Diverse andere plannen lopen onverminderd door. We starten met de uitvoering in Zoetermeer/Zoeterwoude.
- Uit de actualisatie van de boezemstudie blijkt een extra opgave in de polders als gevolg van de nieuwe klimaatscenario's. Waar nog mogelijk nemen we dit mee in lopende plannen. Waar dat niet meer kan (omdat het plan in uitvoering is, of al uitgevoerd is), brengen we de extra opgave in beeld. In 2018 bepalen we hoe we met deze extra opgave omgaan.
- In de watergebiedsplannen nemen we naast waterkwantiteit ook waterkwaliteit en waar mogelijk andere opgaven mee.

- We overleggen met andere waterbeheerders hoe we elkaar kunnen helpen in geval van wateroverlast of watertekort ("slim watermanagement"). In 2018 leidt dit tot betere voorspellingen en informatiedeling.
- We gaan gemeenten waar zinvol en haalbaar ondersteunen met kennis en instrumenten (klimaatkaarten) bij stresstesten die de kwetsbaarheid voor de klimaatopgave in beeld brengen. Deze testen vormen de basis voor gezamenlijk uit te werken strategieën.

2.5 Zoetwater

Rijnland laat water in, met name bij Gouda, om de functies te voorzien van voldoende (zoet) water. In zeer droge perioden ontstaat er echter een tekort aan water van voldoende kwaliteit, ook bij Gouda. Dan zet Rijnland de Klimaatbestendige Water Aanvoer (KWA) in; een stelsel van wateren tussen Rijnland en het Amsterdam-Rijnkanaal en de Lek. Door klimaatverandering voldoet de KWA op termijn niet meer. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- In 2018 afronden verlengde verkenning en baggeren Gekanaliseerde Hollandsche IJssel. Besluitvorming over varianten voor uitbreiding Klimaatbestendige WaterAanvoer van 7 naar 15 m³/s, samen met HDSR.
- Een tweetal ontwikkelingen kan leiden tot meer verzilting. In 2018 wordt de Nieuwe Waterweg verdiept. In 2018 lopen ook procedures en start de monitoring voor de uitbreiding van de zeesluis IJmuiden. Rijnland is met de initiatiefnemers in overleg, waarbij ons uitgangspunt om toename van verzilting te voorkomen, is dat de initiatiefnemer de kosten voor compenserende maatregelen draagt.
- We werken aan "waterbeschikbaarheid". Via dit instrument maken we transparant wat ingelanden van Rijnland mogen verwachten en waar ze zelf voor aan de lat staan. Ook gaan we met belanghebbenden op zoek naar optimalisaties. In 2018 werken we aan de integratie in peilbesluiten en omgevingsvisies.

2.6 Top 9 resultaten 2018

1. We voeren het peil conform het peilbesluit in 90% van de polders (binnen beheermarges).
2. Op basis van in 2017 vastgestelde en met omgeving besproken uitgangspunten, stellen we de nieuwe Legger Watergangen vast.
3. We voeren onderhoud uit aan watergangen en kunstwerken:
 - De uitvoering van cluster2 van de poldergemalen loopt volop;
 - We pakken jaarlijks 50 overige kunstwerken op;
 - We ronden de laatste baggerclusters af (behalve cluster 8) en baggeren jaarlijks zo'n 200 km in het onderhoudsprogramma (buiten PFOS verdachte gebieden);
 - We onderhouden ca. 2600 km watergangen conform de gedragscode Flora en Faunawet
4. We adviseren derden bij ruimtelijke ontwikkelingen, verlenen vergunningen en handhaven. We anticiperen hierbij op de nieuwe Omgevingswet.
5. De uitvoering van de piekberging Nieuwe Driemanspolder loopt; we ronden het definitief ontwerp voor de piekberging in de Haarlemmermeer af.
6. We ronden de uitvoering van watergebiedsplan Wassenaarsche Polder af en gaan door met diverse andere watergebiedsplannen.
7. We stellen een aanpak en prioritering op – in het MJP 2019 – voor de extra opgave in polders als gevolg van de nieuwe klimaatscenario's.

8. We ronden de verlengde verkenning voor de KWA af evenals het baggeren van de Gekanaliseerde Hollandsche IJssel.
9. We starten de monitoring behorende bij uitbreiding van de Zeesluis bij IJmuiden.

2.7 Financieel

Voldoende water, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Bruto investeringen	48,3	57,6	65,1	48,1	39,5
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	51,6	50,5	54,6	56,4	62,3

Investeringen

Een belangrijk deel van de investeringsuitgaven 2018 is bestemd voor de watergebiedsplannen (samen € 17,9 mln), de aanleg van de piekberging Nieuwe Driemanspolder (€ 14,6 mln) en de baggerprojecten (€ 12,9 mln). Daarnaast zijn investeringen geraamd voor onder meer de renovatie van poldergemalen (€ 4,1 mln) en stedelijke waterplannen (strategische samenwerkingsagenda, € 3,1 mln). Het relatief hoge investeringsniveau in 2018 en 2019 wordt vooral veroorzaakt door watergebiedsplannen en aanleg van piekberging Nieuwe Driemanspolder. Voor een specificatie wordt verwezen naar bijlage 2.

Exploitatie

Grootste posten

De belangrijkste exploitatiekosten 2018 zijn:

- Bouw, aanleg en verwerving van kunstwerken en waterlopen € 13,1 mln
- Onderhoud/assetmanagement aan waterlopen en kunstwerken € 11,8 mln
- Baggeren, onderhoudsbaggeren en afronden baggerclusters € 10,4 mln
- Themaplannen, gebiedsgerichte plannen en peilbesluiten € 5,5 mln
- Bediening van kunstwerken € 4,6 mln
- Vergunningen en handhaving € 3,5 mln

Ontwikkeling

De exploitatiekosten in 2018 dalen per saldo met € 1,1 mln t.o.v. de Programmabegroting 2017. De grootste oorzaak is gelegen in:

- het verlagen van de storting in de baggervoorziening van € 10,2 mln in 2017 naar € 9,6 mln in 2018 vanwege aanbestedingsvoordelen en grotere efficiency
- lagere kapitaallasten onder meer door gunstige renteontwikkelingen € 1,3 mln
- een hogere opbrengst uit de verkoop van eigendommen € 1,1 mln

Daarentegen nemen als gevolg van het uitbesteden van verzorgend onderhoud en hogere kosten preventief gepland onderhoud de onderhoudskosten met € 0,6 mln toe. Ook heeft het niet meer activeren van bouwrente, interne loonkosten bemonstering en casco-allrisk-verzekering invloed op het programma: € 1,0 mln en is als gevolg van verruiming van de subsidieverordening natuurvriendelijke oevers het budget verhoogd van € 0,2 mln naar jaarlijks € 0,3 mln.

De toename van de exploitatielasten in 2019 en verder wordt voornamelijk veroorzaakt door een toename van de kapitaalslasten en het verloop van de storting in de baggervoorziening, te weten: 2018: € 9,6 mln, 2019: € 10,6 mln, 2020 en 2021: € 11,0 mln. Daarentegen is in 2020 rekening gehouden met een eenmalige opbrengst uit de verkoop van Meergrond.

3. Programma Schoon en Gezond Water

Portefeuillehouder: M. Leewis

Programmadirecteur: A. Bol

3.1 Doel

Rijnland zorgt voor schoon en gezond water in de dichtbevolkte waterrijke delta van West-Nederland belangrijk. Nu en in de toekomst. Schoon en gezond water zijn essentieel voor de landbouw, de natuur en om te recreëren in en op het water. Er mogen niet te veel voedings- en vervuilende stoffen in het water zitten, en een goede inrichting en ecologisch beheer en onderhoud vormen een belangrijke randvoorwaarde. Samen met onze partners werken we hier hard aan maar desondanks gaan de waterkwaliteit en ecologie nog niet voldoende vooruit om de Europese afspraken (goede toestand in 2027) te halen.

3.2 Emissies

De waterkwaliteit verbetert al decennia lang door forse investeringen van Rijnland en andere partijen. Vooral door maatregelen om emissies uit de landbouw en uit de waterketen tegen te gaan. Het hoofdstuk "Programma Waterketen" gaat nader in op de emissies uit de waterketen (afvalwaterzuiveringen, riooloverstorten, nieuwe stoffen, etc.). De belangrijkste (andere) maatregelen in de planperiode zijn:

- We adviseren en stimuleren de agrarische sector bij het opstellen en uitvoeren van emissiebeperkende maatregelen in het Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer. De eerste maatregelen komen in uitvoer, en we bereiden de tweede ronde POP-subsidie voor.
- We geven voorlichting en handhaven op het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. In 2018 hebben we speciale aandacht voor de zuiveringsplicht in de glastuinbouw (en de boomteelt met ondersteunend glas) die naar verwachting vanaf 1 januari geldt.
- We actualiseren in 2018 het Rijnlandse emissie-overzicht voor stikstof en fosfaat.
- Vervuilde waterbodems nemen we mee in het baggerwerk. We maken daarbij gebruik van de waterbodempkwaliteitskaart. Aangaande PFOS baggeren we buiten de PFOS-verdachte gebieden tot hier meer duidelijkheid over bestaat over o.a. gemeentelijk beleid over normstelling en opslag in weilanddepots (zie ook 3.3).

3.3 Beheer

Goede inrichting, beheer en onderhoud vormen een essentiële voorwaarde voor het verbeteren van de waterkwaliteit en ecologie. In de grotere meren en vaarten werkt Rijnland aan het verbeteren van de inrichting en, daaropvolgend, beheer en onderhoud (zie paragraaf "Schone Meren"). Grote winst valt ook te halen uit het verbeteren van de inrichting, het beheer en het onderhoud van de kleinere wateren. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- We ronden in 2018 een in 2017 gestart bestuurlijk proces af om te komen tot strategiebepaling voor waterkwaliteit: Kijk op Waterkwaliteit.
- Rijnland beheert en onderhoudt de eigen wateren zo ecologisch mogelijk, maar in ieder geval conform de gedragscode Flora en Faunawet.
- We stimuleren derden hun onderhoud ook ecologisch(er) uit te voeren en passen hiertoe de regels (o.a. Legger) aan.
- We leggen in 2018 een vispassage bij boezemgemaal Spaarndam aan, met een bijdrage van Rijkswaterstaat. Daarmee zijn alle Rijnlandse boezemgemalen vispasseerbaar.

- In Watergebiedsplannen neemt Rijnland waar mogelijk opgaven voor waterkwaliteit en ecologie mee; een integrale watersysteembenadering.

3.4 Meren

De Europese Unie heeft in 2000 de Kaderrichtlijn Water (KRW) vastgesteld met als doel de kwaliteit van het water en het leven in en op het water, te beschermen en verbeteren. In Nederland hebben de overheden hierover afspraken gemaakt in het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW, 2003). De aanpak richt zich in drie periodes van elk 6 jaar vooral op de grotere meren en vaarten, de zogenoemde waterlichamen. Uiterlijk in 2027 moeten deze waterlichamen in "goede toestand" verkeren. Binnen Rijnland gaat het om 40 waterlichamen. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- We ronden de laatste maatregelen van de KRW1-projecten uiterlijk in 2018 af.
- We monitoren, beheren en onderhouden de ingerichte waterlichamen uit KRW1.
- We gaan door met het proces en de voorbereiding van de herstelplannen in de in KRW2 geprioriteerde waterlichamen. We ronden de eerste maatregelen in de Langeraarsche Plassen af en starten met de uitvoering van de eerste maatregelen in de regio Aalsmeer. Daarnaast loopt de voorbereiding in het integrale plan (kwantiteit en kwaliteit) in de omgeving Zoetermeer volop.
- We bereiden ons voor op KRW3. Zo ronden we in nauwe afstemming met andere waterschappen in Rijn-west 2018 het onderzoek naar achtergrondemissies af.
- We constateren dat we in het huidige tempo (ca. 10 waterlichamen per KRW-periode) de doelen (alle waterlichamen op orde in 2027) niet gaan halen. We onderzoeken wat er nodig is om de doelen wel te halen en wat de gevolgen zijn als dat niet lukt en leggen dit uiterlijk in 2018 aan het bestuur voor als onderdeel van Kijk op Waterkwaliteit.
- We zoeken actief naar synergiekansen in niet geprioriteerde waterlichamen en daarbuiten in onze eigen plannen maar zeker ook bij externe ontwikkelingen zoals in polder Bloemendaal, bij de aanleg van een fietspad, en bij herstelwerken in een park.

3.5 Zwemwater

De Europese Unie heeft in 2006 de Europese Zwemwaterrichtlijn vastgesteld om de gezondheid van zwemmers te beschermen via schoner zwemwater en betere voorlichting. Zwemwaterlocaties moeten na het badseizoen 2015 minimaal voldoen aan de categorie "aanvaardbaar". De zwemwaterrichtlijn geeft normen voor de bacteriologische kwaliteit van het water. Niet hierin opgenomen maar zeker ook een probleem, vormen de blauwalgen. Binnen Rijnland liggen 43, door de provincies aangewezen, officiële zwemwaterlocaties. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- We meten de kwaliteit en rapporteren hierover aan de provincies.
- Samen met belanghebbenden werken we aan het verbeteren van locaties die nog niet voldoen. Vanaf 2018 integreren we de bacteriologische problemen en blauwalgen in één aanpak. We verwachten dat andere partijen hier ook (financieel) aan bijdragen. Kan het verbeteren niet kosteneffectief of werken andere partijen niet mee, dan stellen we de provincie voor de locatie als zwemwaterlocatie af te voeren.
- In 2018 lopen diverse projecten, zowel innovatief (waterstofperoxide) als traditioneel (luchtmenging), zoals een proef met waterstofperoxide in de Klinkenbergerplas en het Oosterduinse Meer en een proef met ultrasoon geluid in de Zoetermeerse plas. Ondertussen pakken we een volgende serie locaties op, en ook hier bekijken we de mogelijkheid van innovaties oplossingen.
- We onderzoeken wat er nodig is om locaties van "aanvaardbaar" naar "goed" of "uitstekend" te krijgen. Ook weer samen met andere belanghebbenden.

3.6 Top 8 resultaten 2018

1. De uitvoering van de eerste serie maatregelen, door de sector, loopt, in het kader van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer.
2. Bij voorlichting, vergunningverlening en handhaven hebben we extra aandacht voor de komende zuiveringsplicht in de boomteelt en glastuinbouw.
3. We ronden het bestuurlijke proces Kijk op waterkwaliteit af.
4. We leggen een vispassage aan bij boezemgemaal Spaarndam.
5. We ronden de laatste maatregelen in KRW1 locatie Reeuwijk af en gaan helemaal over naar monitoring, beheer en onderhoud.
6. We ronden de eerste maatregel in KRW2 locatie Langerzaarsche Plassen af en starten met andere maatregelen in andere gebieden.
7. We stellen een aanpak en prioritering op – in het MJP 2019 – voor het feit dat we nog ca. de helft van alle waterlichamen moeten starten in één planperiode.
8. We integreren de aanpak voor zwemwater en blauwalgen en werken op diverse locaties met andere partijen aan (innovatieve) oplossingen

3.7 Financieel

Schoon en gezond water, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Bruto investeringen	4,1	4,0	5,7	6,8	5,0
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	8,9	8,1	8,2	8,2	10,4

Investeringen

De investeringsuitgaven in relatie tot de KRW-maatregelen vergen ca € 2,6 mln, blauwe diensten en aanpak landbouwemissies ca € 1 mln. Voor blauwalgbestrijding, maatregelen zwemwater en PFOS is € 0,5 mln gepland. Het hogere geraamde investeringsvolume 2019-2021 wordt vooral veroorzaakt door verdere KRW-maatregelen. Voor een specificatie wordt verwezen naar bijlage 2.

Exploitatie

Grootste posten

De belangrijkste exploitatiekosten 2018 zijn monitoren van de waterkwaliteit (€ 3,5 mln), kwaliteitsmaatregelen oppervlaktewater (€ 2,1 mln), vergunningverlening en handhaving (€ 1,1) en diverse plannen (€ 1,1).

Ontwikkeling

De exploitatiekosten in 2018 dalen per saldo met € 0,8 mln t.o.v. de Programmabegroting 2017. De grootste oorzaak is gelegen in lagere kapitaallasten onder meer door gunstige renteontwikkelingen (€ 0,2 mln), lagere advies- en onderzoekskosten derden (€ 0,2 mln) en meer geactiveerde loonkosten.

4. Programma Waterketen

Portefeuillehouder: J. Haan

Programmadirecteur: G. van der Kooij

4.1 Doel

Kerntaak van Rijnland is het verwerken van het afvalwater van huishoudens en bedrijven. Zodanig dat het geloosde water (effluent) voldoet aan de vastgestelde norm. Dat doen we voor de volksgezondheid én voor het watersysteem. Rijnland heeft twee doelen voor de waterketen vastgesteld in WBP 5, namelijk doelmatig en duurzaam (bijdragen aan circulaire economie). We anticiperen op nieuwe ontwikkelingen (techniek, organisatie, opkomende stoffen). Rijnland doet dat niet alleen. We werken steeds intensiever samen met onze ketenpartners (gemeenten, bedrijfsleven en drinkwaterbedrijven). En we bevorderen dat bedrijven en burgers hun rol pakken.

4.2 We verwerken het afvalwater op doelmatige wijze

Doen

Het zuiveringsproces is technisch complex en kent veiligheidsrisico's (zowel fysiek als ICT). De installaties verbruiken energie en hulpstoffen en produceren een grote hoeveelheid restproduct, het zuiveringsslib.

We werken aan centralisering, innovatie en het basis op orde krijgen van onze installaties. Dat gebeurt deels door de uitvoering van vele projecten, maar zit ook in organisatiekwaliteit, standaardisatie (Lego-lisering), levensduurverlengende maatregelen en businesscases. Hierdoor verbeteren zowel de doelmatigheid (kosten) als de duurzaamheid (minder energie en grondstoffen). De belangrijkste maatregelen in 2018 zijn:

- Groot onderhoud, centralisatie en vernieuwing van de zuiveringstechnische werken. Voorbeelden van grote lopende projecten in 2018: renovatie slibvergistingstorens van Haarlem Waarderpolder, het opheffen van de zuiveringen Heemstede en Schalkwijk en de procesautomatisering. Deze projecten worden overigens na 2018 afgerond. In bijlage 2 staat het overzicht van de projecten en de globale planning. In 2018 af te ronden: o.a. renovatie van 4 transportgemalen en van slibretourvijsels op 2 awzi's; beluchting Katwijk; aanleg transportgemaal en persleiding Rijnsaterwoude.
- De uitvoering van dit groot onderhoud verhoogt tijdelijk het risico op een mindere effluentkwaliteit (en daarmee de kans op tijdelijke vermindering van de waterkwaliteit). Totdat de installaties weer voldoen aan de ontwerpnormen is er een verruiming van de lozingseisen. Naar verwachting voldoet 2018 25%, in 2019 70%, in 2020 80% en in 2021 alle installaties aan de Rijnlandse norm. De lozingseisen blijven wel binnen de wettelijke norm.
- Eind 2018 zijn 12 awzi's aangesloten op de centrale proceskamer (CPK) en overgedragen aan de beheerorganisatie. Dit is niet alleen een complexe technische opgave. Bediening op afstand heeft grote consequenties voor de organisatie, de invoering van de nieuwe werkwijze (met name de menskant) blijft ook in 2018 een belangrijk aandachtspunt.

Veilig werken en veiligheid van de installaties blijft uiteraard topprioriteit. De risico-inventarisaties en -evaluaties worden gecontinueerd voor alle installaties, veilig werken wordt bevorderd. De slibvergistingsinstallaties zijn inmiddels merendeels aangepast aan de ATEX normen, voor zover er geen grote renovatie loopt. Veilig werken wordt verder behandeld bij het programma BOD.

In de waterketen is Rijnland niet de enige speler. We kijken verder dan onze kerntaak en werken steeds intensiever samen met onze ketenpartners (gemeenten, bedrijfsleven en drinkwaterbedrijven). Samen realiseren we de doelen van het Bestuursakkoord Water (BAW). De acties staan in het teken van verdere verbeteringen op de zogenoemde 3k's (kosten, kwaliteit, kwetsbaarheid). Belangrijkste maatregelen in 2018:

- We continueren de lopende (BAW) samenwerking met de ketenpartners in de regio Rijnland (SWR²). Daarbij zijn er medio 2018 voor de vier sub-regio's gezamenlijke ketenplannen beschikbaar waarin vervolgacties en/of concrete (afgestemde) maatregelen zijn benoemd, geprogrammeerd en in uitvoering. Ook dragen de sub-regio's bij aan het klimaat bewust zijn van de partijen en de mogelijke adaptatie maatregelen.
- De dienstverleningsovereenkomst tussen Noordwijkerhout, Dunea en Rijnland wordt verlengd met in principe 5 jaar. De huidige overeenkomst loopt eind 2017 af. Gestreefd wordt om de dienstverlening van de SWWK ook na de fusie tussen de gemeenten Noordwijk en Noordwijkerhout te continueren.
- Eveneens wordt de samenwerking tussen Rijnland en Dunea op het gebied van het beheer van de afvalwatertransportleidingen gecontinueerd en op punten uitgebreid.

Weten

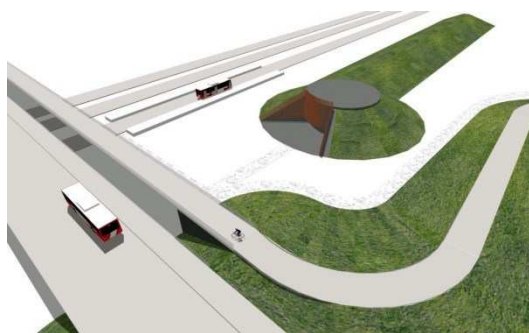
De professionalisering van Assetmanagement levert Rijnland meer en meer inzicht in de opgave waar we nog voor staan. Door wetgeving en bestuurlijke doelen af te zetten tegen de staat waarin onze assets verkeren, krijgen we steeds meer beeld van het gat dat daartussen bestaat. Inspecties helpen ons daarbij en vinden plaats voor de staat van onderhoud alsook voor Risico Inventarisaties en Evaluaties (RI&E's) voor veilig werken. Het is zaak de "basis op orde" te krijgen en van daaruit verder te werken aan een toekomstbestendig asset-areaal. Het basis op orde maken gaat de komende jaren door en gebeurt deels door de uitvoering van vele projecten, maar zit ook in organisatie-kwaliteit, standaardisatie (Lego-lisering), levensduur verlengende maatregelen en businesscases.

Mijlpaal 2018:

- De LTAP wordt nader aangescherpt, gericht op het beter inzichtelijk maken van risico's en de afweging functie – risico – levensduur kosten.
- We introduceren de Bedrijfswaarden/Risicomatrix en een risicoregister, waarmee we nog beter risicogestuurd investeringswerken en onderhoudsconcepten kunnen plannen.
- We werken aan een "line-of-sight" (doelenboom) waardoor we beter kunnen bepalen welke assets aan onderhoud of renovatie toe zijn.
- We oriënteren ons op nieuwe ontwikkelingen rondom big-data, data-driven maintenance, kunstmatige intelligentie en beoordelen de toepasbaarheid voor ons waterschap.

Als follow-up op het TOZ traject wordt het strategisch waterketen plan opgesteld (SWKP, = actualisatie strategisch zuiveringsplan). Belangrijke onderdelen zijn strategie ten aanzien van (verwerking) zuiveringsslib en ten aanzien van microverontreinigingen ("opkomende" stoffen zoals microplastics en medicijnresten). Daarbij wordt aangesloten bij de uitkomsten van het Kijk op Waterkwaliteit proces. Mijlpaal in 2018:

- Het Strategisch Waterketen Plan wordt in 2018 vastgesteld (waarbij de BOB procedure wordt doorlopen). Belangrijke onderdelen zijn de slibstrategie en de strategie (en maatregelenpakket) ten aanzien van opkomende stoffen.

Rioolgemaal Zuidrand Hoofddorp, ontworpen als dijkbastion

4.3 We verduurzamen de verwerking van afvalwater en hergebruiken het afvalwater optimaal

Het verduurzamen van de waterketen is een belangrijk beleidsdoel voor Rijnland. De energieneutraliteitsdoelen (zie programma BOD) zullen voor het grootste deel in de waterketen worden gerealiseerd. Afvalwater wordt in toenemende mate gezien als (grondstoffen)bron in plaats van afval. Met Dunea, Evides en Delfland verkennen we de mogelijkheden om de waterkringloop te sluiten. Op termijn wordt (door een externe partij) fosfaat teruggewonnen uit de as van het zuiveringsslib. We participeren in STOWA onderzoek "de energie en grondstoffenfabriek. We bevorderen dat burgers en bedrijven ook zelf hun rol pakken bij het doelmatiger en duurzamer maken van de waterketen. Voorbeeld: deelname aan operatie Steenbreek, stimuleren inzameling overgebleven geneesmiddelen. In 2017 en 2018 voeren we samen met Waternet en HVC business-casestudies uit naar de mogelijkheden voor regionale slibvergisting. Rijnland biedt ruimte aan pilots voor innovatieve en duurzamere technieken zoals S-select (verbeteren bezinkbaarheid slib), en borstelcentrifuge (ontwateren zonder toeslagstoffen).

Naast de hierboven al genoemde Samenwerking in de Waterketen (primair op doelmatigheid gericht) werken we ook ten behoeve van duurzaamheid samen met onze ketenpartners. Bijvoorbeeld onderzoek naar de kansen van nieuwe sanitatie. Ook thema's als medicijnresten en klimaatadaptatie nemen we structureel mee in ons netwerk.

De belangrijkste maatregelen in 2018 zijn:

- Slibstrategie vastgesteld (wordt onderdeel van strategisch waterketenplan).
- Opkomende stoffen (keuze richting beleid, wordt onderdeel strategisch waterketenplan) en (voorlopig) ontwerp pilot maatregelen (uitvoering vanaf 2019).

4.4 Top 8 resultaten 2018

1. Effluentnormen: het effluent voldoet aan de (maatwerk)norm.
2. Centrale proceskamer: 12 zuiveringen zijn eind 2018 aangesloten.
3. Groot onderhoud, centralisatie en vernieuwing: oplevering diverse awzi werken.
4. Samenwerking Waterketen: o.a. verlengen overeenkomst Dunea-Rijnland Noordwijk/ Noordwijkerhout. Opstellen en uitvoeren i(A)WKP's.
5. Assetmanagement: risicogestuurd, verdere ontwikkeling LTAP (eind 2018).
6. Strategisch Waterketen Plan af. Eind 2018.
7. Slibstrategie af. Eind 2018.
8. Opkomende stoffen: voorstel (pilot) maatregelen.

4.5 Financieel

Waterketen, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Bruto investeringen	48,3	36,1	32,1	36,7	39,3
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	70,0	71,4	75,7	76,5	77,9

Investerings

Een belangrijk deel van de investeringsuitgaven 2018 is bestemd voor renovatie en vernieuwing van de awzi's met een aanpak in vier clusters (samen € 14 mln) en de afronding van awzi Velsen (€ 3,8 mln). Daarnaast vervangt Rijnland de procesautomatisering (€ 9,7 mln) en is € 7,6 mln geraamd voor assetmanagement. Verschil met 2017 wordt m.n. verklaard door de investeringsuitgaven cluster Zwaanshoek en Rijssenhou. Voor specificatie wordt verwezen naar bijlage 2.

Exploitatie

Grootste posten

De belangrijkste exploitatiekosten 2018 zijn de awzi's, de afvalwatertransportsystemen en de slibinstallaties voor wat betreft: bouw en verwerving (€ 26,0 mln), beheer (€ 21,7 mln) en onderhoud (€ 12,6 mln). Een andere belangrijke post is afvalwaterbehandeling door Delfluent, via het Hoogheemraadschap van Delfland (€ 9,3 mln).

Ontwikkeling

De exploitatiekosten in 2018 stijgen met rond € 1,4 mln t.o.v. de Programmabegroting 2017. Ontwikkelingen zijn o.a.:

- Hogere kapitaallasten door oplevering aantal zuiveringstechnische werken € 4,1 mln
- Uitbesteden verzorgend onderhoud zuiveringsinstallatie € 0,5 mln
- Overhevelen schoonmaakkosten beluchtingstank naar exploitatie € 0,5 mln
- Hogere bijdrage Delfland grensoverschrijdend afvalwater € 0,2 mln
- Niet meer activeren van bouwrente € 1,1 mln
- Vervallen budget inrichting centrale proceskamer zuiveren -/- € 0,2 mln
- Lagere kosten chemicaliën en slibverwerking door minder verbruik -/- € 0,2 mln
- Boekwinst verkoop terrein AWZI Zandvoort -/-€ 4,1 mln
- Hogere bijdrage grensoverschrijdend afvalwater Schieland -/- € 0,4 mln

Door oplevering in de komende jaren van een aantal zuiveringstechnische werken nemen de kapitaallasten vanaf 2019 toe.

5. Programma Bestuur, organisatie en dienstverlening

Portefeuillehouders:

R. van de Sande (BOD), H. Pluckel (Financiën), M. Kastelein (P&O)

Programmadirecteur: G. van der Kooij

5.1 Doel

Naast de primaire programma's voor waterveiligheid, voldoende en gezond water en de waterketen is een effectieve en efficiënte organisatie nodig voor de realisatie van WBP-doelstellingen. Het programma BOD heeft tot doel de organisatie zodanig te ondersteunen dat deze doelstellingen kunnen worden bereikt. Daarnaast vallen onder dit programma Rijnlandbrede onderwerpen en de thema's uit het coalitieakkoord zoals vernieuwend besturen, duurzaamheid en innovatie. Uitvoering van specifieke maatregelen vanuit deze thema's vindt vaak plaats in de andere bestuursprogramma's. Het programma BOD zal in 2018 op een andere manier georganiseerd worden.

5.2 Omgevingsgerichtheid

Rijnland wil in zijn omgeving gezien worden als een betrouwbaar, professioneel en toegankelijk waterschap, dat zichtbaar en aanspreekbaar is voor publiek en partners. Ontwikkelingen in de samenleving, de invoering van de omgevingsvisie en onze wensen om met partners samen te werken om de effecten van klimaatverandering op te kunnen pakken, dragen er aan bij dat inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties actief betrokken zijn bij de uitvoering van het waterbeheer. De belangrijkste maatregelen in 2018 zijn:

- We zetten steeds meer in op het omgevingsgericht werken. We betrekken de omgeving in het voorstadium van projecten, om burgers, andere overheden en maatschappelijke partners nauwer te betrekken bij zowel de probleemdefinitie als de oplossingsrichting.
- Rijnland zet in op het waterbewust maken van onze omgeving, en we helpen onze partners daarin te komen tot een handelingsperspectief.
- We zetten in op het opbouwen en onderhouden van structurele relaties met onze (potentiële) samenwerkingspartners door meer capaciteit in te zetten voor relatiemanagement.
- De Stedelijke Waterplannen worden per 31 december 2018 afgesloten.
- De bestuurlijke gebiedsaccounthouders en ambtelijke relatiemanagers zetten in 2018 verder in op strategische samenwerkingsagenda's met gemeenten en eventueel andere samenwerkingspartners. Rijnland pakt daarin een proactieve rol en voert hierover met alle gemeenten gesprekken, maar volgt de dynamiek en de draagkracht van de samenwerkingspartners.
- De samenleving digitaliseert in hoog tempo en burgers en bedrijven verwachten ook digitale dienstverlening van de overheid. Het zaakgericht werken in combinatie met de Persoonlijke Internetpagina die gekoppeld wordt aan MijnOverheid.nl maakt de Rijnlandse dienstverlening aan burgers en bedrijven persoonlijker en toegankelijker.
- Rijnland werkt samen met de Unie van Waterschappen aan internationale projecten onder de naam Dutch Water Authorities (DWA). DWA werkt aan een financieringsstrategie zodat er in de toekomst meer mogelijkheden zijn om de Sustainable Development Goals van de Verenigde naties en met name SDG 6.2 tot en met 6.6 (gericht op riolering, afvalwaterbehandeling, kwaliteit oppervlaktewater, integraal

waterbeheer en bescherming van water gerelateerde ecosystemen) te gaan halen. Rijnland wil met internationale samenwerking invulling geven aan enerzijds ideële doelstellingen en anderzijds HRM-doelstellingen zoals de ontwikkeling van competenties van medewerkers. Bovendien zijn er communicatieve overwegingen.

Waterbedrijf van de toekomst

Naast de verschillende activiteiten, die Rijnland en Dunea al gezamenlijk ondernemen of verkennen komt er een activiteit bij die tot doel heeft te verkennen wat het betekent als organisaties niet naar louter verbetering van hun bedrijfsvoering streven, maar als organisaties ook vernieuwing van de bedrijfsvoering en opgaven verkennen. Werktitel van de verkenning is De waterbedrijven van de toekomst. Dit is een voorbeeld van een verkenning op lange termijn

Omgevingswet

De Omgevingswet is in 2016 door de Eerste Kamer goedgekeurd. De inwerkingtreding staat officieel voor 2019, maar inmiddels is door minister Schultz aangekondigd dat de invoeringsdatum naar achteren zal worden geschoven. De wet heeft aanzienlijke gevolgen voor alle overheden en dus ook voor Rijnland. Naast de beleidsmatige en juridische implicaties van de Omgevingswet, vergt de wet een manier van denken en handelen waar Rijnland al een aantal jaren mee bezig is (het 'van buiten naar binnen denken'). Uitgangspunten voor Rijnland:

- We participeren (pro-)actief in planvorming van gemeente, provincie & Rijk om water te verankeren in de integrale plannen (de zogenaamde Omgevingsvisies);
- We laten onze partners, inwoners en bedrijven vroegtijdig meedenken en participeren in onze plannen en regels;
- We denken in mogelijkheden, stimuleren (economische, innovatieve, duurzame) ontwikkelingen en stralen dit uit naar onze omgeving;
- We zijn toegankelijk & transparant voor onze partners, inwoners en bedrijven, mede door een effectief en accuraat digitaal systeem;
- We stellen eenvoudige, heldere regels.

Rijnland ambieert binnen de waterschapswereld een voorloperpositie, zowel qua timing als qua ambitie. Wij achten het wenselijk om, ondanks het aangekondigde uitstel van de invoeringsdatum, druk op de ketel te houden. De gegeven tijd is hard nodig om werkwijzen, instrumenten en competenties aan te passen.

Resultaten 2018:

- Richtinggevende keuzes over de Waterschapsverordening aan het bestuur voorgelegd;
- Een voorstel uitgewerkt welke werken onder een projectbesluit komen te vallen en welke onder een zogenaamde 'vergunning eigen dienst'¹;
- Aansluiting op het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) is in kaart gebracht;
- Uitgewerkt op welke wijze wij met onze ketenpartners zoals de gemeenten kunnen samenwerken met het oog op integrale gebiedsontwikkelingen.

5.3 Kwaliteit van de organisatie

Rijnland zorgt voor een organisatie en bedrijfsvoering die het mogelijk maakt om de WBP5 doelstellingen op een effectieve en efficiënte manier te bereiken. Hierbij spelen ook verschillende verbonden partijen een rol, zie Bijlage 3 voor een overzicht van verbonden partijen. De belangrijkste maatregelen in 2018 zijn:

- We maken de aansturingsrollen en organisatiestructuur simpeler, om de aanspreekbaarheid en resultaatgerichtheid te vergroten, en de doorvertaling van doelen naar activiteiten en de verantwoording hierover te verbeteren.
- Het resultaatgericht leiderschap wordt versterkt met als speerpunten aanspreken, doorpakken en denken in Rijnlands belang. Op basis van de 2017 vastgestelde

¹ Voor grote projecten met maatschappelijke implicaties kan onder de omgevingswet een projectbesluit worden genomen. Voor kleinere werken mag het waterschap kiezen voor de simpelere procedure van de 'vergunning eigen dienst'. Beide instrumenten regelen de voorwaarden waaronder dat werk mag worden aangelegd.

Rijnlandse leiderschapstijl en ontwikkelassessments voor leidinggevend worden een toegesneden opleidings- en intervisietraject gerealiseerd.

- We sturen op de ontwikkeling en mobiliteit van medewerkers via strategische personeelsplanning, deze wordt in 2018 geüpdatet.
- We maken bewuste keuzes in de dienstverlening en ondersteunende processen, door verschillende parameters te meten via de benchmark Vensters voor bedrijfsvoering.
- De voorbereiding van de waterschapsverkiezingen van maart 2019 zijn volledig en projectmatig opgestart.

Calamiteitenorganisatie

In 2018 heeft Calamiteitenzorg opnieuw een kwaliteitsmeting gedaan, zoals ook in 2014 met het onderzoek 'Wanneer is goed, goed genoeg'. Het beleidsterrein werkt blijvend aan professionalisering en na de implementatie van de PDCA-cirkel (2016) wordt in 2018 de implementatie van de Veiligheidsketen (o.m. ingezet bij de Audit Zorgplicht): Proactie, preventie, preparatie, repressie en nazorg de verbindende schakel tussen de reguliere organisatie en calamiteitenzorg.

Resultaten 2018:

- Zijn er bestuurlijke KPI's opgesteld die meten hoe ver de calamiteitenorganisatie op orde is en waar de verbeterpunten liggen;
- Is ter verbetering van de Informatievoorziening aan publiek in het kader van overstromingsvisualisatie, het modelinstrumentarium 3Di geïmplementeerd;
- Is het Veiligheidsdenken (proactie preventie preparatie repressie en nazorg) als verbindende schakel tussen calamiteitenzorg en reguliere afdelingen geïntroduceerd;
- Rijnland levert middels een detachering richting de Unie van Waterschappen de landelijk programmamanager crisisbeheersing (t/m feb 2020) wat bijdraagt aan een goede verbinding in het landelijke veld op het gebied van crisisbeheersing bij de waterschappen;
- Samen met de afdeling Zuiveren is geanticipeerd op het effect dat er door prioriteren van onderhoudswerkzaamheden als gevolg van het afstoten van zuiveringsinstallaties (ombouw en centrale aansturing) vaker incidenten kunnen optreden.

Veilig werken

Om het veilig werken verder impuls te geven, investeren we in het opleiden van personeel (zowel management als medewerkers) op het gebied van veiligheid en het strenger handhaven van werkafspraken. In 2018 wordt software in gebruik genomen om het doen van incidentmeldingen (op veiligheidsgebied) te vergemakkelijken en te professionaliseren. Behalve dat dit het eenvoudiger maakt incidenten te melden, is de status van afhandeling daardoor gemakkelijk te traceren. De aanschaf en implementatie vormt een stevige impuls voor het veiliger kunnen werken.

De maatregelen volgend uit de risicoanalyses in het kader van ATEX worden in 2018 afgerond.

Een structurele risico inventarisatie en evaluatie (RI&E) van alle Rijnlandse installaties (o.a. polder- en rioolgemaal) is inmiddels gestart, de eerste resultaten daarvan verwachten we begin 2018. Uit deze RI&E kunnen maatregelen volgen die naar verwachting de komende jaren worden uitgevoerd.

5.4 Informatievoorziening

Een modern waterschap in een samenleving die steeds verder digitaliseert kan niet meer zonder goede I&A voorzieningen. Informatisering en Automatisering (I&A) spelen samen met de Documentaire informatievoorziening en Geo-informatie een belangrijke rol in het realiseren van de doelstellingen van Rijnland. De gezamenlijke I&A organisatie van Rijnland en Schieland en de Krimpenerwaard ondersteunt de primaire en ondersteunende processen met moderne informatievoorziening en maakt de organisatie robuuster en minder kwetsbaar.

Samenwerking op het gebied van I&A draagt bij aan de wens om ook in het primaire proces meer samen te werken. De belangrijkste maatregelen in de 2018 zijn:

- We moderniseren de gezamenlijke ICT-infrastructuur en daartoe nemen we een extern datacentrum in gebruik voor Rijnland en Schieland en de Krimpenerwaard dat direct gekoppeld is aan de computerruimte in het hoofdkantoor in Leiden. Hiermee worden tevens extra beveiligingsmaatregelen gerealiseerd.
- De bedrijfscontinuïteit is een essentiële randvoorwaarde voor de primaire taken van Rijnland die helaas door toenemende cybercriminaliteit steeds meer en vaker onder druk staat. Net als in de fysieke beveiliging is 100% bescherming tegen digitale inbraken niet mogelijk. Informatiebeveiliging is daarmee nooit 'klaar' en vraagt om continue aanpassingen op actuele dreigingen. Bij grote incidenten die de bedrijfsvoering verstoren wordt via de lijnen van de calamiteitenorganisatie opgeschaald. De uiteindelijke informatieveiligheid hangt sterk af van het gedrag en de alertheid van medewerkers en bestuurders, daarom wordt er naast de technische maatregelen ook veel aandacht besteed aan bewustwording. Op alle niveaus wordt de bewustwording op het gebied van informatiebeveiliging bij medewerkers vergroot als onderdeel van de dagelijkse sturing. De monitoring van de mate waarin volgens de afspraken gewerkt wordt, wordt verscherpt. In de gezamenlijke i-raad wordt gestuurd op een degelijke informatiebeveiliging aan de hand van het informatiebeveiligingsplan en de rapportages van de security-officer. Dit plan met de geprioriteerde maatregelen wordt in 2018 bijgesteld op basis van de landelijke audit in 2017 en de bevindingen van de Rijnlandse Rekenkamercommissie. Kritieke technische kwetsbaarheden die aan het licht komen worden direct hersteld.
- De organisatie is zich ervan bewust dat op het gebied van procesautomatisering aanpassingen nodig zijn om de cybersecurity op een hoger plan te brengen en zal daarvoor organisatorische veranderingen doorvoeren.
- Implementatie privacyregelgeving: we passen onze werkwijzen aan, zodat we tijdig voldoen aan de Europese privacyrichtlijn AVG (algemene verordening gegevensbescherming).
- Geografische gegevens zijn van groot belang voor de ondersteuning van het waterbeheer. Rijnland werkt mee aan de verdere ontwikkeling van de landelijke datamodellen (DAMO), opdat we onze gegevens goed kunnen uitwisselen met partners binnen en buiten de waterschappen. De datamodellen worden in onze Geo-data geïmplementeerd.
- Inwoners en bedrijven hebben toegang tot alle relevante gegevens en informatie zonder onnodige barrières, dit doen we zoveel mogelijk in de vorm van Open Data.
- De gezamenlijke architectuur met Schieland en de Krimpenerwaard en Delfland geeft richting, kaders en houvast voor de ontwikkeling van het I&A-landschap. De gezamenlijke visie op informatievoorziening en automatisering wordt in 2018 geactualiseerd voor de periode 2018-2021. Gezamenlijk pakken we ook de handschoen bij HWH op om de landelijke Waterschapsarchitectuur WILMA verder te ontwikkelen.
- Rijnland werkt op het gebied van archivering al volledig digitaal. Documenten van nieuwe vormen van digitale dienstverlening kunnen zodoende direct duurzaam gearhiveerd worden. Het zaakgericht werken wordt verder ingevoerd voor directe dienstverlening aan burgers en bedrijven.
- Op landelijk niveau werken we samen in de vorm van Het Waterschapshuis. Rijnland neemt in 2018 onder andere deel aan projecten die gegevensstandaardisatie in de sector beogen en die de aansluiting op het digitaal stelsel omgevingswet in goede banen te leiden.

5.5 Duurzaamheid en innovatie

Rijnland stelt in al zijn werkzaamheden duurzaamheid centraal. Wij werken aan een watersysteem dat ook op lange termijn houdbaar is. Duurzaam waterbeheer heeft aandacht voor de balans tussen mensen (people), ecologie (planet) en economie (profit). Innovatie is essentieel om tegen aanvaardbare lasten een goed waterbeheer te kunnen realiseren. Rijnland zal zich de komende jaren verder doorontwikkelen als een innoverende organisatie. Rijnland heeft in de afgelopen periode de energiedoelen uit het coalitieakkoord gehaald tegen veel minder kosten dan voorzien.

Resultaten 2018:

- Door de inkoop van elektriciteit afkomstig van Nederlandse wind zal per 2019 ook voldaan zijn aan het derde energiedoel voor 2021 (30% CO2-reductie).
- Er wordt beleid gemaakt over energieneutraliteit op basis van het streven om in 2025 energieneutraal te zijn.
- In Katwijk wordt een zonneweide gerealiseerd en het hoofdkantoor wordt voorzien van zonnepanelen.
- In 2018 sluiten de partners een samenwerkingsovereenkomst om de Blue Energy Centrale bij Katwijk te realiseren, die energie zal opwekken uit het verschil in zoutconcentratie tussen zoet en zout water.
- Ook in 2018 wil Rijnland het onderwerp klimaatverandering benutten om onze wateropgaven beter uitgevoerd te krijgen. De samenwerking met andere overheden, kennisinstellingen, bedrijfsleven en burgers weten we meer en meer te benutten. Belangrijk hierbij is dat Rijnland de opgaven van andere stakeholders kent en mee helpt deze te realiseren.
- Het bestuur krijgt de aanpak voorgelegd die wij willen volgen op het onderwerp circulaire economie.
- We ontwikkelen beleid over sociale duurzaamheid, dat verder gaat dan de participatiewet. Denk hierbij aan het bieden van werkervaringsplekken aan mensen die verder van de arbeidsmarkt afstaan.
- We zorgen voor een sterk innovatief klimaat in de organisatie, waarbij medewerkers hun innovatieve talenten kunnen inzetten. In 2018 wordt een position paper opgesteld waarin de lange termijn ambitie wordt geformuleerd, inclusief de eerste stappen. Hierop wordt managementinformatie ingericht.
- We benutten samenwerkingsverbanden met partners om innovaties kansrijker te maken. We benutten daarbij de driehoek bedrijven – kennisinstellingen – overheden. Een belangrijk voorbeeld hiervan is de samenwerking binnen Groene Cirkels. Dit is een samenwerkingsverband van vijf partners (provincie Zuid-Holland, Heineken, Wageningen universiteit, Naturalis en Rijnland).
- Met Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) bouwt Rijnland voort op de minimaal vastgestelde duurzaamheidscriteria vanuit de landelijke afspraak 100% duurzaam 2015 om de kansen te benutten die het inkoopproces biedt voor het realiseren van de beleidsdoelstellingen op het gebied van duurzaamheid en innovatie zoals opgenomen in het WBP5. In 2018 wordt gestart met het uitvoeren van de concrete acties in het actieprogramma.

5.6 Top 10 resultaten 2018

1. De VV heeft een strategisch besluit genomen over het realiseren van energieneutraliteit. De maatregelen waarover al besloten is in het kader van EEP worden uitgevoerd, zoals de zonneweide Katwijk en diverse energiebesparingsprojecten.
2. Team 2020: resultaatgericht leiderschap is versterkt met als speerpunten aanspreken, doorpakken en denken in Rijlands belang. Op basis van de 2017 vastgestelde Rijnlandse leiderschapsstijl en ontwikkelingsassessments voor leidinggevers is een toegesneden opleidings- en intervisietraject gerealiseerd.
3. Voorbereiden omgevingswet: aansluiting digitaal stelsel omgevingswet is in kaart gebracht en er liggen richtinggevend voorstellen over het projectbesluit en de Waterschapsverordening
4. Strategische Samenwerkingsagenda's met onze relaties opgesteld, te beginnen met gemeenten, die hier zelf al toe bereid zijn.
5. Geprioriteerde maatregelen informatiebeveiliging uitgevoerd en robuustheid ICT-infrastructuur vergroot door koppeling extern rekencentrum.
6. Privacy regelgeving geïmplementeerd conform Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG).
7. Het innovatief klimaat wordt versterkt, de ambitie is vastgelegd in een position paper.
8. Calamiteitenorganisatie: blijvende verbetering kwaliteit, samenwerking met partners en informatievoorziening, dit alles te toetsen door een herhaling/evaluatie van het onderzoek "Wanneer is goed goed genoeg" van 2014.

9. De voorbereiding van de waterschapsverkiezingen van maart 2019 zijn volledig en projectmatig opgestart.
10. Managementtraining op het gebied van Veilig werken gehouden, professionele registratie veiligheidsincidenten ingevoerd.

5.7 Financieel

BOD, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Bruto investeringen	1,2	1,6	3,4	1,2	1,2
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	29,7	34,5	34,6	35,3	35,7

Investeringen

Voor 2018 zijn investeringen geraamd voor diverse informatisering en automatisering (€ 1,4 mln) en de voorbereiding van de waterschapsverkiezingen 2019 (€ 0,15 mln).

Exploitatie

Grootste posten

De belangrijkste exploitatiekosten 2018 zijn:

- Bestuur, bestuursondersteuning, bestuurlijke/juridische zaken en externe communicatie € 7,3 mln
- Heffen en invorderen (BSGR) € 6,5 mln
- Interne faciliteiten, incl. auto lease* € 5,5 mln
- Comptabiliteit, control, rapportages en financieel beleid € 3,9 mln
- Personeel en organisatie € 3,7 mln
- Centraal management, incl. centraal inhuurbudget* € 3,6 mln
- Calamiteiten zorg € 1,3 mln
- De kosten voor huisvesting (€ 3,9 mln) en informatisering en automatisering/Gis (€ 7,4) zijn toegerekend aan afdelingen en doorverdeeld naar alle programma's.

Ontwikkeling

De exploitatiekosten in 2018 stijgen met ca € 4,8 mln t.o.v. de Programmabegroting 2017. Ontwikkelingen zijn o.a:

- Verhogen en centraliseren van de reguliere inhuurbudgetten exploitatie € 2 mln*
- Centraliseren leasekosten wagenpark € 1,6 mln*
- Hogere bijdrage BSGR vanwege invoering KPC-model € 0,5 mln
- Doorbelasting Rijk in kosten Generieke Digitale Infrastructuur € 0,1 mln
- Vervallen rijksbijdrage verruiming kwijtschelding € 0,1 mln
- Uitbreiding personeel en loonkostenontwikkeling € 1 mln
- Daarentegen vallen de kapitaallasten van dit programma € 0,5 mln lager uit.

*) Centraal ondergebracht bij BOD. T/m 2017 werden deze kosten begroot bij afdelingen en via urenverdeling toegedeeld naar de diverse bestuursprogramma's.

Kentallen heffen en invorderen

Rijnland heeft sinds 2011 de heffing en invordering uitbesteed aan de Belastingssamenwerking Gouwe-Rijnland. De indicatoren voor 2018 zijn:

Indicatoren	Programma-begroting		Jaar-rekening 2016
	2018	2017	
Perceptiekosten als percentage van de belastingopbrengst	3,50%	3,18%	2,72%
Bedrag oninbaar	720.300	712.900	898.419
Bedrag oninbaar als percentage van de belastingopbrengst	0,37%	0,38%	0,48%
Bedrag kwijtschelding	6.588.000	6.423.000	5.977.469
Bedrag kwijtschelding als percentage van de belastingopbrengst	3,42%	3,40%	3,18%
Percentage toegewezen kwijtscheldingsverzoeken	80,00%	82,00%	78,60%
Kwijtscheldingsnorm	100,00%	100,00%	100,00%

6. Financiële uitwerking

In dit hoofdstuk volgt de totalisering van de voorgaande hoofdstukken, met een nadere financiële uitwerking.

6.1 Investerings

Bruto investeringen 2018: € 118 mln

De geraamde bruto investeringen voor 2018 zijn vergelijkbaar met de raming in het MJP 2018-2021 (€ 7 mln lager). Het totaal over de jaren 2018 t/m 2021 komt uit op € 458 mln (€ 4 mln hoger dan de MJP-raming). De verdeling over de jaarschijven is geactualiseerd met name in de programma's Voldoende water en Waterketen.

Bruto investeringen, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Waterveiligheid	31,9	18,5	13,2	23,5	19,7
Voldoende water	48,3	57,6	65,1	48,1	39,5
Schoon en gezond water	4,1	4,0	5,7	6,8	5,0
Waterketen	48,3	36,1	32,1	36,7	39,3
BOD	1,2	1,6	3,4	1,2	1,2
Totaal bruto investeringen	133,8	117,9	119,5	116,3	104,6

Een nadere specificatie vindt u onderaan de programmateksten en in bijlage 2.

Netto investeringen 2018: € 114 mln

Na aftrek van subsidies en bijdragen van derden bedragen de geraamde investeringen € 114,1 mln in 2018, € 109,1 mln in 2019, € 107,0 mln in 2020 en € 103,2 in 2021.

Verwachte realisatie 2018: € 104 mln

Voor de verwachte realisatie en de berekening van kapitaallasten rekent Rijnland met een concernbrede korting over het bruto geheel van de investeringsprojecten. Deze korting bedraagt 10% op onderhanden werk en 25% op toekomstig werk en is gebaseerd op de ervaring dat jaarlijks een deel van de projecten door externe oorzaken vertraging oploopt en toekomstig werk veelal nog scherper begroot kan worden.

6.2 Exploitatie, lastendruk en schuldenpositie

In de volgende tabel leest u hoe de exploitatiekosten, kapitaallasten, lastendruk en de schuldenpositie zich ontwikkelen.

€ mln	2017	2018	2019	2020	2021
Exploitatielasten ex. kap.lasten	131,3	132,3	137,1	139,7	141,5
Kapitaallasten	58,1	61,6	62,8	63,9	72,3
Exploitatielasten	189,4	193,9	199,9	203,7	213,8
Inzet reserves	0,5	1,3	3,5	3,3	9,5
Belastingopbrengst (lastendruk)	188,9	192,6	196,4	200,3	204,3
Ontwikkeling lastendruk	4,8%	2%	2%	2%	2%

Aandeel kap.lasten/lastendruk	31%	32%	32%	32%	35%
-------------------------------	-----	-----	-----	-----	-----

Schuldenpositie 1 jan	518	578	616	644	668
% van belastingopbrengsten	274%	300%	314%	321%	327%

Toelichting op exploitatiekosten 2018

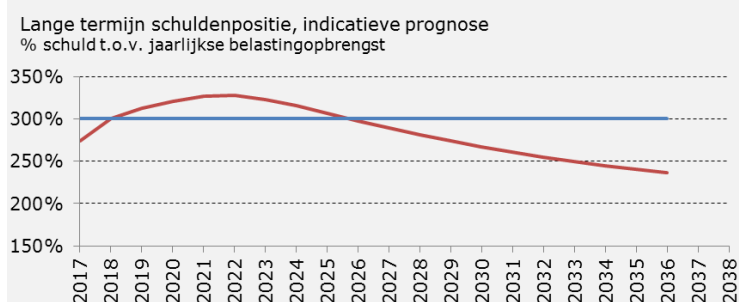
De exploitatiekosten vóór inzet van reserves vallen in 2018 € 4,5 mln hoger uit dan in 2017. Hieronder volgt een analyse van de belangrijkste kostenhogingen en –verlagingen.

Stijging exploitatiekosten 2018 t.o.v. PB 2017 (vóór egalisatie)	€ mln	Beïnvloedbaarheid
Kosten hoger dan PB 2017		
Hogere kosten reguliere afschrijvingen	4,1	Groot
Hogere personeelskosten als gevolg van uitbreiding personeelsbestand SPP, waarvan € 0,5 mln wordt geactiveerd	1,6	Groot
Niet begrote personeelskosten van 10 fte I&A-samenwerking in 2017, hier staat een bijdrage tegenover	0,7	Groot
Hogere personeelskosten door toename van 2,5% voor cao-looncompensatie prijsontwikkeling, bevorderingen en salarisverhogingen	1,1	Enigszins
Hogere personeelskosten door formatieuitbreiding in 2017, waarvan € 1,0 mln wordt geactiveerd	1,4	Groot
Verhoging centraal regulier inhuurbudget naar € 2 mln (incl. € 0,4 mln voor baggerwerken), zie lagere dotatie baggervoorziening	0,9	Groot
Hogere inhuurkosten investeringsprojecten, zie ook hogere geactiveerde lasten	0,7	Groot
Hogere leasekosten wagenpark door uitbreiding	0,3	Groot
Hogere bijdrage BSGR (invoering KPC-model), bijdrage Delfland inzake grensoverschrijdend afvalwater en bijdrage Aquon	0,7	Enigszins
Extra kosten I&A a.g.v. samenwerking met Schieland, staat een bijdrage tegenover	1,7	Groot
Kosten uitbesteding verzorgend onderhoud waterbeheersings- en zuiveringstechnische werken	0,7	Groot
Hogere kosten preventief gepland onderhoud aan beschoeiingen, stuwen en sifons	0,4	Groot
Overhevelen schoonmaakkosten beluchtingstanks en premie Car-verzekering van investering naar exploitatie	0,6	Groot
Verhoging subsidiebudget NVO, kosten Rijk in Generieke Digitale Infrastructuur	0,2	Groot
Bijstelling garantstellingsprovisie HVC en lagere opbrengst uit detacheringen	0,2	Enigszins
Vervallen rijksbijdrage verruiming kwijschelding en het niet meer doorbelasten van interne loonkosten bemonstering baggerwerken	0,4	Groot
Niet meer activeren van bouwrente per 1 januari 2018	2,2	Groot
Diversen	0,2	Groot
Totaal	18,1	
Kosten lager dan PB 2017		
Lagere rentelasten als gevolg van gunstige renteontwikkelingen	0,6	Niet
Lagere energielasten (met name door lager verbruik)	0,3	Groot
Lagere kosten afvalverzameling, chemicalien en slibverwerking	0,4	Groot
Vervallen budget inrichten Centrale Proceskamer	0,2	Groot
Lagere leasekosten printers en kosten BHV- brandblusmiddelen	0,2	Groot
Lagere advies- en onderzoekskosten derden	0,3	Groot
Lagere bijdrage aan HWBP	0,8	Niet
Lagere dotatie baggervoorziening waarvan € 0,4 mln vanwege inhuur personeel	0,6	Enigszins
Hogere geactiveerde lasten, met name het gevolg van formatie-uitbreiding en hogere inhuurkosten	2,2	Groot
Hogere opbrengst uit de verkoop van eigendommen (incl. boekwinst € 4,1 verkoop awzi-terrein	5,2	Groot
Hogere opbrengst uit doorberekende kosten grensoverschrijdend afvalwater Schieland	0,4	Groot
Bijdrage in loon- en automatiseringskosten I&A-samenwerking met Schieland	2,4	Groot
Totaal	13,6	
Totaal stijging, zie ook bijlage 5	4,5	

Schuldenpositie

De schulden nemen toe tot € 687 in eind 2022 en vanaf daar geleidelijk weer af. Dit betekent voor de schuldenpositie (schuld gedeeld door de jaarlijkse belastingopbrengst) dat de beoogde 300% wordt bereikt in 2026.

Net als de VV vindt het college het verbeteren van de schuldenpositie een belangrijk onderwerp. In deze begroting is rekening gehouden met het afschaffen van het activeren van de bouwrente. Dit betekent een verhoging van de exploitatiekosten met ca € 6 mln in MJP-periode, die we kunnen dekken uit de meevallers uit de tweede Burap 2017. Door deze meevallers in te zetten voor de schuldenlast, werken we conform de CDA-motie (VV 23 september 2015). Deze maatregel werkt op termijn besparend en is tevens een vereenvoudiging en harmonisatie met HHSK.

Eén van de mogelijke volgende maatregelen is het minder activeren van projecten. Daarvoor is nu onvoldoende dekking, maar dit kan bij het opstellen van het MJP 2019-

2022 opnieuw worden gezien. Op deze manier neemt Rijnland stapsgewijs elk jaar verdere stappen ter verbetering van de schuldenpositie, in vervolg op de maatregelen uit afgelopen jaren, waaronder het in exploitatie nemen van de HWBP-bijdragen, het versneld afschrijven daarvan, het verhogen van de investeringsdrempel en het niet meer activeren van premies CAR-verzekeringen. Verder wordt per project stringenter gekeken of de kosten van achterstallig onderhoud niet meer in de projectkosten worden opgenomen maar in de exploitatie.

6.3 Verloop van de reserves

Egalisatiereserves:

Het verloop van onttrekkingen en saldi van de egalisatiereserves 2018 t/m 2021 is:

Verloop egalisatie-reserves, € mln	Saldo 1-1-2018					Saldo 31-12-2021
		2018	2019	2020	2021	
Omslag ingezetenen	5,9	-0,2	0,0	-0,6	-4,0	1,1
Omslag gebouwd	5,0	-0,3	-0,8	-0,7	-2,7	0,5
Omslag ongebouwd	-0,2	0,2	0,2	0,2	-0,3	0,1
Omslag natuur	0,6	-0,029	-0,032	-0,034	-0,043	0,5
Zuiveringsheffing	9,6	-1,1	-2,9	-2,1	-2,4	1,1
Totaal	21,0	-1,3	-3,5	-3,32	-9,5	3,4

In bovenstaande tabel zijn de meevallers uit de tweede bestuursrapportage 2017 van € 6,7 mln nog niet verwerkt, omdat de VV daarover nog een besluit moet nemen.

Algemene reserves

De algemene reserves blijven boven de vastgestelde ondergrens voor het weerstandsvermogen (5% van netto exploitatiekosten vóór egalisatie). Het saldo op 1-1-2018 is € 10,5 mln en blijft op dit niveau omdat geen rente is toegerekend. De ondergrenzen zijn: € 9,7 in 2018 en € 10,7 mln in 2021.

Verloop van reserves en voorzieningen

	2017*	2018	2019	2020	2021
Algemene reserves	10,5	10,5	10,5	10,5	10,5
Egalisatiereserves	21,0	19,7	16,2	12,9	3,4
Overige bestemmingsreserves	0,8	0,2	0,2	0,2	0,2
Voorzieningen	12,7	11,7	10,5	11,8	15,1
Totaal	45,0	42,1	37,3	35,3	29,1

*Geactualiseerd t.o.v. Programmabegroting 2017, o.a. met resultaten 2016

De voorzieningen zijn gevormd voor baggeren, pensioenen en wachtgeld dagelijks bestuur en PFOS.

6.4 Tarieven en praktijksituaties

Deze begroting leidt tot de onderstaande de tarieven en praktijksituaties.

Tarieven

De tarieven voor 2018 zijn na VV-vaststelling definitief. De tarieven voor 2019 en later zijn een voorlopige raming.

Belastingtarieven (€)	2017	2018	2019	2020	2021	Verschil 2018 t.o.v. 2017	
						€	%
1 Ingezetenenomslag per woonruimte	105,00	105,40	106,40	107,40	108,40	0,40	0,4%
2 Omslag gebouwd van de WOZ-waarde	0,0279%	0,0267%	0,0258%	0,0252%	0,0250%	-0,0012%	-4,4%
3 Omslag ongebouwd overig per ha.	78,85	82,75	84,00	85,00	86,00	3,90	4,9%
4 Omslag wegen per ha.	315,40	331,00	336,00	340,00	344,00	15,60	4,9%
5 Omslag natuur per ha.	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	0,00	0,0%
6 Zuiveringsheffing per v.e.	56,30	57,10	58,55	59,65	60,30	0,80	1,4%
7 Verontreinigingsheffing per v.e.	56,30	57,10	58,55	59,65	60,30	0,80	1,4%

Toelichting verschillen tariefstijging

De totale belastingopbrengst stijgt met 2%. De stijging (of daling) van de tarieven per belastingcategorie hangt af van:

- hoe de kostenontwikkeling verloopt bij de verschillende taken (watersysteembeheer en zuiveringsbeheer);
- hoeveel er gestort of onttrokken wordt uit de egalisereserves, per belasting-categorie;
- de toe- of afname van het aantal belastingeenheden, per belastingcategorie.

Bij de categorie gebouwd daalt het tarief, dit komt vooral door een stijging van de WOZ-waarde met gemiddeld 4% (toename aantal belastingeenheden). Bij de categorie ongebouwd stijgt het tarief met 4,9%. Dit komt vooral door het bijstorten in de egalisereserve om eind 2018 weer positief saldo te houden (3,6%) en een reguliere stijging (1,3%).

Praktijksituaties

Afhankelijk van zijn situatie kan een belastingplichtige worden aangeslagen voor een ingezetenendeel, één of meer vervuilingseenheden, een deel gebouwd, een deel ongebouwd en/of een deel natuur. Hierdoor is bijna geen enkele praktijksituatie hetzelfde. Enkele mogelijke praktijkvoorbeelden:

Praktijksituaties (€)	2017	2018	2019	2020	2021	Verschil 2018 t.o.v. 2017	
						€	%
1 Eenpersoonshuishouden, geen eigenaar	161	163	165	167	169	1	0,7%
2 Meerpersoonshuishouden, geen eigenaar	274	277	282	286	289	3	1,0%
3 Meerpersoonshuishouden, woning WOZ-waarde € 200.000	330	330	334	337	339	0	0,1%
4 Procesindustrie, WOZ-waarde € 30 mln, 1.400 v.e.	87.199	87.950	89.710	91.082	91.920	751	0,9%
5 Groothandel, WOZ-waarde € 2,4 mln, 10 v.e.	1.233	1.212	1.205	1.202	1.203	-22	-1,7%
6 Klein bedrijf, WOZ-waarde € 600.000, 3 v.e.	336	332	330	330	331	-5	-1,5%
7 Agrarisch bedrijf, WOZ-waarde € 3,48 mln, 40 ha, 3 v.e.	4.295	4.410	4.433	4.457	4.491	116	2,7%
8 Glastuinbouwbedrijf, WOZ-waarde € 420.000, 3 v.e.	286	283	284	285	286	-3	-1,0%
9 Natuurgebied, opp. 10 ha.	40	40	40	40	40	0	0,0%

WOZ-stijging meegerekend

Rekening houdend met een stijging van de WOZ-waardes (begroot op gemiddeld 4%) zijn de toenames in bovenstaande praktijksituaties t.o.v. 2017:

Praktijksituaties (€)	2017	Verschil 2018 t.o.v. 2017	
		€	%
1 Eenpersoonshuishouden, geen eigenaar	161	163	0,7%
2 Meerpersoonshuishouden, geen eigenaar	274	277	1,0%
3 Meerpersoonshuishouden, woning WOZ-waarde € 200.000	330	332	0,8%
4 Procesindustrie, WOZ-waarde € 30 mln, 1.400 v.e.	87.199	88.270	1,2%
5 Groothandel, WOZ-waarde € 2,4 mln, 10 v.e.	1.233	1.237	0,3%
6 Klein bedrijf, WOZ-waarde € 600.000, 3 v.e.	336	338	0,4%
7 Agrarisch bedrijf, WOZ-waarde € 3,48 mln, 40 ha, 3 v.e.	4.295	4.448	3,6%
8 Glastuinbouwbedrijf, WOZ-waarde € 420.000, 3 v.e.	286	288	0,6%
9 Natuurgebied, opp. 10 ha.	40	40	0,0%

Vermelde WOZ-waardes: 2017, vóór stijging 2018

6.5 Vergelijking met MJP 2018-2021

Op 21 juni 2017 behandelde de VV het Meerjarenperspectief 2018-2021 (MJP) met het Rijnlants beleid voor de komende vier jaar en de indicatieve meerjarentarieven.

Hieronder vindt u een vergelijking tussen het MJP en deze Programmabegroting 2018.

Investerings

Bruto investeringen, € mln	2018	2019	2020	2021	Totaal 2018-2021
Programmabegroting 2018	117,9	119,5	116,3	104,6	458,3
MJP 2018-2021	125,0	115,9	113,7	99,3	454,0
Verschil	-7,1	3,6	2,6	5,3	4,3

De verschillen worden voornamelijk veroorzaakt door verschuivingen uit 2017 en enkele werken die duurder uitvallen. Daarentegen is de bouwrente ingaande 2018 komen te vervallen.

Exploitatiekosten

Exploitatie kosten, € mln	2018	2019	2020	2021	Totaal 2018-2021
Programmabegroting 2018	193,9	199,9	203,7	213,8	811,3
MJP 2018-2021	196,8	196,5	198,8	209,2	801,4
Verschil	-2,9	3,4	4,9	4,5	9,9

De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van het MJP bestaan uit hogere opbrengst verkoop eigendommen incl. awzi Zandvoort, lagere kapitaallasten, hogere kosten door vervallen stelpost besparingen waterketen, invoering strategisch personeelsplan, verhoging budget inhuur en het niet meer activeren van de bouwrente.

Tarieven

Belastingtarieven 2018 (€)	MJP	PB	Verschil
Ingezetenenomslag per woonruimte	105,50	105,40	-0,10
Omslag gebouwd van de WOZ-waarde	0,0277%	0,0267%	-0,0010%
Omslag ongebouwd overig per ha.	82,75	82,75	0,00
Omslag wegen per ha.	331,00	331,00	0,00
Omslag natuur per ha.	4,00	4,00	0,00
Zuiveringsheffing per v.e.	56,75	57,10	0,35
Verontreinigingsheffing per v.e.	56,75	57,10	0,35

Door actualisatie van de urenverdeelsleutels zijn er kosten van de taak watersysteem-beheer verschoven naar het zuiveringsbeheer (ca € 0,7 mln). En het omslagtarief gebouwd valt lager uit door verhoging van de begrote WOZ-waardestijging naar gemiddeld 4% (bij MJP nog 2,5%).

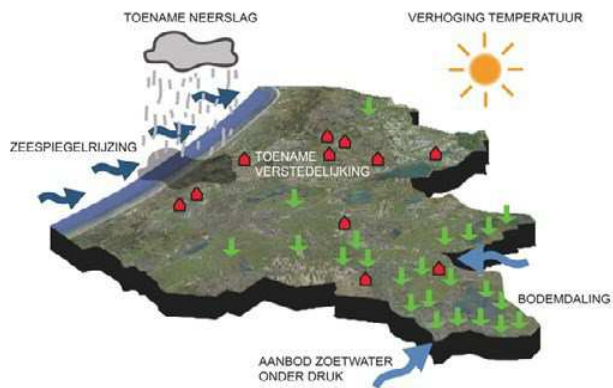
7. Risico's en risicobeheersing

In dit hoofdstuk staan de belangrijkste risico's, inclusief de wijze hoe Rijnland omgaat met de zogeheten restrisico's en het bijbehorende weerstandsvermogen. De belangrijkste strategische risico's waar Rijnland de komende jaren mee te maken krijgt, zijn:

a. We halen de afgesproken doelstellingen niet voldoende of niet op tijd

Het merendeel van de activiteiten uit de begroting 2017 loopt volgens plan. Zowel in de eerste burap van 2017 als het MJP 2018-2021 werd echter de zorg geuit of we de lange-termijndoelen wel halen. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om:

- De basis op orde krijgen. Dit blijft aandacht en (extra) investeringen vergen. Met name in de waterketen is dit een reëel risico. Ook de groeiende inzichten over de onderhoudsstatus van de assets leiden tot een aangescherpte Lange Termijn Asset Planning die weerspiegeld moet worden in de P&C-cyclus.
- De effecten van klimaatverandering. Deze vergen extra inspanningen. De recente boezemstudie kan leiden tot aanvullende, nog niet begrote uitvoeringsmaatregelen. Daarnaast hebben waterschappen maar in beperkte mate instrumenten in handen om zelfstandig dergelijke maatregelen te realiseren. Rijnland is afhankelijk van effectieve samenwerking met anderen.

De (risico)beheersmaatregelen bestaan uit signaleren en analyseren wáár en waarom Rijnland niet tijdig of kosteneffectief kan voldoen aan de afgesproken doelstellingen. Dit gebeurt in samenspraak met de stakeholders en de toezichthoudende (collega-)overheden. In overleg met deze instanties kan dan worden afgesproken om de normen bij te stellen of eventueel de risico's en kosten anders te verdelen. De eventuele bijstellingen zijn daarmee een afgewogen mix van ambitie, opgelegde afspraken en beperking van tariefstijgingen en schuldenlast.

b. We hebben nog niet alle beleidsintenties doorvertaald in deze begroting

Tijdens de behandeling van het MJP 2018-2021 is afgesproken dat in de volgende P&C-cyclus wordt uiteengezet hoe Rijnland er naar streeft om in 2025 energieneutraal te zijn. Ook (nieuwe) uitvoeringsmaatregelen die voortvloeien uit de in 2017 ingezette klimaattafels of platforms zoals Kijk op Waterkwaliteit worden dan opgenomen in het eerstvolgende MJP en de Begroting 2019.

Strategische besluiten over bijvoorbeeld het energiedossier worden bestuurlijk afgewogen in de driehoek van 'lastendruk – schuldsanering – ambitie', waarbij wordt opgemerkt dat de provincie Zuid-Holland aangaf de Rijnlandse schuldenpositie nadrukkelijk te volgen. Omdat de kaders voor de schuldenpositie en lastendrukstijgingen relatief hard zijn, kunnen benodigde middelen voor nieuwe ambities alleen opvangen worden door bijstelling van andere ambities: "komt er iets bij, dat moet er ook wat af" (VV-besluitnota 1-2-2017).

c. We krijgen te maken met niet of nauwelijks voorzienbare ontwikkelingen

De afgelopen jaren is gebleken dat piekbuien, persleidingbreuken, droogteproblemen en soortgelijke zaken steeds meer een fact of life zijn geworden. Naast een alerte calamiteitenorganisatie zal ook de reeds ingezette professionaliseringsslag op project- en assetniveau leiden tot het adequaat beheersen van dergelijke risico's.

Een dergelijke onvoorspelbaarheid is eveneens zichtbaar in de economie. Door het hoge investeringsniveau en de verlaagde reserves is Rijnland rentegevoeliger geworden. Dit risico beperkt overigens tot de nieuw af te sluiten leningen. Een rentestijging van 1% betekent voor iedere € 100 mln aan investeringsuitgaven jaarlijks circa € 1,0 mln extra rentelasten. De rente op bestaande leningen staat 40 jaar vast, na herstructurering van de leningenportefeuille.

Weerstandsvermogen en restrisico's

Voor het optreden van eventuele restrisico's beschikt Rijnland over:

- de algemene reserves: € 10,5 mln, de bestuurlijk vastgestelde 5% van de jaarlijkse exploitatiekosten;
- de egalisatiereserves: eind 2021 saldo € 3,4 mln, waarbij nog € 6,7 mln komt uit meevaller tweede Burap. De egalisatiereserves hoeven gedurende 2018-2021 niet volledig worden aangewend, zodat de VV in geval van nood hier desgewenst een beroep op kan doen.

Overzicht van restrisico's

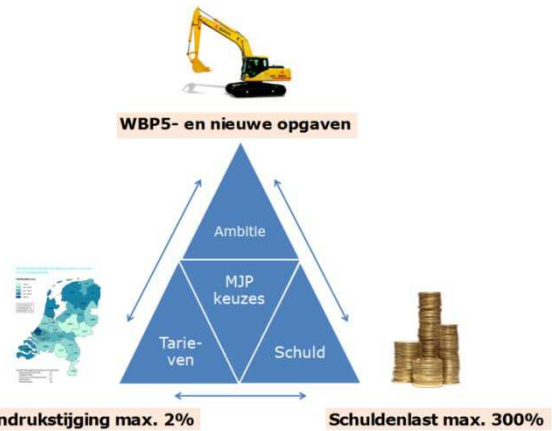
In bijlage 4 staan de overgebleven risico's beschreven. Op basis hiervan concludeert het college dat de begroting 2018 voldoende robuust is om de financiële gevolgen van mogelijke restrisico's in 2018 op te vangen. Voor de (middel)lange termijn geldt dat de ondergrens voor de algemene reserves (5% van de jaarlijkse exploitatiekosten voor egalisatie) op basis van de huidige inzichten een adequate buffer is voor het opvangen van eventuele financiële gevolgen van restrisico's.

Bijlage 1. Kaders en uitgangspunten

Beleidskaders

Deze begroting is de nadere uitwerking en actualisatie van het Meerjarenperspectief 2018-2021 zoals vastgesteld door de VV op 21 juni 2017, met o.a.:

1. de realisatie van de doelen en ambities uit het WBP5, rekening houdend met nieuwe ontwikkelingen;
2. maximaal 2% jaarlijkse lastendrukstijging 2018-2021;
3. een daling van de absolute schuld vanaf 2023, waarbij de 300% schuld ten opzichte van de belastingopbrengst in 2026 bereikt wordt.

Daarbij gelden de kaders die de VV 1 februari 2017 heeft vastgesteld voor het MJP, waaronder:

4. inzet van eventuele financiële meevallers conform de motie "Randvoorwaarden WBP5";
5. bijstelling van ambitie bij eventuele financiële tegenvallers en nieuwe activiteiten ('komt er iets bij, dan moet er ook iets af').

Rekenkundige uitgangspunten

De rekenkundige uitgangspunten, die de VV op 1 februari 2017 heeft vastgesteld voor het MJP, zijn van toepassing op deze begroting, echter met een actualisatie van de rentestand en de personele ontwikkeling (7 en 10):

6. Concernbrede korting: 10% op onderhanden werk en 25% op toekomstig werk, voor realisatieprognose investeringsprojecten en berekening kapitaallasten.
7. Rente langlopende leningen: MJP 1,6 %. *Actualisatie begroting*: 1,7 %
8. Rente kortetermijnleningen: 0,0% ingaand 2018, 0,30% ingaand 2019 en later.
9. Indexering: in 2018: 0%; in 2019 en later: 1% per jaar, zijnde 2% inflatie minus 1%-punt efficiencykorting DT.
10. Personele krimp: 0,5% fte-reductie in 2018 en 2019, met ruimte om deze bezuiniging op andere manier in te vullen, namelijk door het equivalent daarvan in euro's te besparen op de personeelsbegroting. *Actualisatie begroting*: in verband met SPP is geen rekening gehouden met personele krimp.
11. Jaarlijkse stijging loon- e.a. personele kosten: 2,5%.
12. Ondergrens algemene reserves: 5% van netto exploitatiekosten, vóór egalisatie.

Belastingeenheden

De belastingeenheden van 2018 en verder zijn gebaseerd op de belastingcampagne 2017. In onderstaand overzicht zijn de netto belastingeenheden opgenomen, na aftrek van aantal eenheden als gevolg van kwijtschelding en oninbaarheid en toepassen van tariefdifferentiatie bij wegen.

Belastingeenheden Programmabegroting 2018

Categorie	Eenheid	2017	2018	2019	2020	2021
Omslag						
- Ingezetenen	Woonruimte	497.000	502.000	505.000	508.000	511.000
- Gebouwd	WOZ-waarden x € 1 mln	169.456.000	179.097.000	187.156.000	195.579.000	204.380.000
- Ongebouwd Overig	Hectare	83.450	83.650	83.600	83.550	83.500
- Natuur	Hectare	21.450	21.450	21.400	21.350	21.300
Zuiverings- en verontreinigingsheffing	Vervuilingseenheden, incl. directe lozers 8.000 v.e.	1.468.000	1.486.000	1.491.000	1.496.000	1.501.000

Toelichting:

- Ingezetenen: jaarlijkse groei 0,5%; kwijtschelding 30.000 woonruimten; oninbaar 2.500 woonruimten per jaar.
- Gebouwd: jaarlijkse groei bebouwing 0,5% en ontwikkeling van WOZ-waardes: 4%.
- Ongebouwd overig en natuur: Jaarlijkse afname van 100 ha en toepassen verhoogde tariefdifferentiatie (opslag) bij wegen: 300% conform de kostentoedelingsverordening 2015.
- Zuiveringsheffing: absolute groei huishoudens 2018 en verder: 5.000 v.e. per jaar vanwege meer bebouwing; kwijtschelding 2018 en verder: 60.000 v.e.; oninbaar 8.000 v.e. per jaar.
- Verontreinigingsheffing: het aantal heffingseenheden met betrekking tot de directe lozers is vanaf 2018 gelijk gehouden aan 2017.

Bijlage 2. Overzicht investeringen

Investeringsproject per cluster in € 1.000	Krediet (bruto)	Progn uitg t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022 t/m 2027	Totaal 2018-2027
Waterveiligheid								
<i>Onderhanden werk</i>								
Kustwerk Katwijk	47.000	46.901	500	-	-	-	-	500
Verbetering IJsseldijk Gouda	30.785	14.846	4.445	1.400	5.950	5.555	2.770	20.120
Top 25 kadeverbeteringen	70.349	69.080	565	-	-	-	-	565
Cluster Dijkverbetering Regionale Keringen (DiRK)	32.800	17.085	9.112	6.939	2.936	-	-	18.987
Cluster planontwikkeling	350	405	1.072	1.175	830	300	100	3.477
Projectoverstijgende verkenning Centraal Holland	200	299	100	200	200	200	-	700
Noordwijk aan Zee maatregelen grondwateroverlast	1.500	500	200	-	-	-	-	200
Totaal onderhanden	182.984	149.116	15.994	9.714	9.916	6.055	2.870	44.549
<i>Toekomstig werk</i>								
Mjp regionale keringen		-	2.500	3.500	13.600	13.600	68.000	101.200
Totaal Waterveiligheid	182.984	149.116	18.494	13.214	23.516	19.655	70.870	145.749
Totaal bijdragen derden			2.495	4.340	9.250	1.155	17.240	34.479
Totaal netto			15.999	8.874	14.266	18.500	53.631	111.270
Voldoende water								
<i>Onderhanden werk</i>								
Stedelijke waterplannen	16.711	4.127	3.100	-	-	1.045	-	4.145
Boezemgemaal Gouda	19.800	19.967	-	-	-	-	-	-
Piekberging Driemanspolder	78.900	43.044	14.571	16.255	3.026	390	-	34.242
Piekberging Haarlemmermeer	16.700	13.325	994	1.975	5.470	5.570	1.490	15.499
Watergebiedsplannen 1 Noord	10.213	4.101	5.499	1.982	341	-	-	7.822
Watergebiedsplannen 2 West	15.630	13.348	2.566	2.138	2.180	1.935	687	9.506
Watergebiedsplannen 3 Midden	24.094	16.981	5.034	2.538	1.302	1.916	1.000	11.790
Watergebiedsplannen 4 Zuid	13.473	9.791	4.832	6.506	5.512	3.126	500	20.476
Poldergemalen cluster 1	9.229	8.230	336	492	36	-	-	864
Poldergemalen cluster 2	3.924	1.477	3.253	7.605	2.041	146	-	13.046
Lopende baggerwerken en bijkomende werken	19.330	17.723	-	-	-	-	-	-
Baggerwerken in voorbereiding en nog in te plannen	29.175	14.736	12.372	10.651	2.152	-	-	25.176
Boezemgemaal Spaarndam	7.100	6.900	400	-	-	-	-	400
Overig, o.a. afstoten sluisen, Bosbo, Blue Eng. Enz.	12.711	8.712	1.613	847	434	-	-	2.894
Totaal onderhanden	276.989	182.462	54.570	50.990	22.494	14.128	3.677	145.859
<i>Toekomstig werk</i>								
Poldergemalen meerjarenraming		-	200	6.000	7.500	7.500	48.000	69.200
Strategische agenda's mjr		100	500	2.000	3.000	3.000	18.000	26.500
Baggeren meerjarenraming		-	500	2.700	10.000	10.000	70.000	93.200
NBW meerjarenraming		-	100	500	2.000	3.000	16.500	22.100
Overnemen assets		-	200	400	400	400	-	1.400
Extra inzet assets watersystemen		250	1.000	1.000	1.000	500	-	3.500
Afstoten assets		100	200	500	1.000	1.000	-	2.700
Gemalen automatisering vervangen		-	300	1.000	700	-	-	2.000
Totaal toekomstig werk		450	3.000	14.100	25.600	25.400	152.500	220.600
Totaal Voldoende water	276.989	182.912	57.570	65.090	48.094	39.528	156.177	366.459
Totaal bijdragen derden			1.238	6.135	-	270	7.642	15.285
Totaal netto			56.332	58.955	48.094	39.258	148.535	351.174
Schoon en gezond water								
<i>Onderhanden werk</i>								
KRW fase 1 Reeuwijk	15.330	14.623	115	-	-	-	-	115
KRW fase 2	3.300	964	1.450	3.360	4.500	2.491	-	11.801
Cluster planontwikkeling	400	700	900	871	853	1.000	-	3.624
Cluster landbouw	3.529	1.846	950	966	949	983	-	3.848
PFOS sanering Schiphol	2.460	2.358	168	168	168	168	-	670
Overig o.a. NVO, vispassage Spaarndam, enz	1.245	955	114	-	-	-	-	114
Totaal onderhanden	26.264	21.447	3.697	5.365	6.470	4.641	-	20.172
<i>Toekomstig werk</i>								
KRW fase 3		-	-	-	-	-	30.000	30.000
Maatregelen zwemwater		-	100	100	100	100	-	400
Blauwalgenbestrijding		-	225	225	225	225	-	900
Totaal toekomstig werk		-	325	325	325	325	30.000	31.300
Totaal Schoon en gezond water	26.264	21.447	4.022	5.690	6.795	4.966	30.000	51.472
Totaal bijdragen derden			50	-	-	-	50	100
Totaal netto			3.972	5.690	6.795	4.966	29.950	51.372

Investeringsproject per cluster in € 1.000	Krediet (bruto)	Progn uitg t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022 t/m 2027	Totaal 2018-2027
Waterketen								
<i>Onderhanden werk</i>								
Veilig werken	3.250	1.425	725	704	341	-	-	1.770
AWZI Velsen	30.462	26.328	3.797	407	-	-	-	4.204
AWZI Leiden ZW	19.740	18.666	50	-	-	-	-	50
Vervangen procesautomatisering	36.060	22.079	9.681	3.685	829	-	-	14.194
Cluster Zuiveren Noord-Holland	16.819	8.861	4.545	4.834	14.469	15.936	9.192	48.976
Cluster Katwijk, Noordwijk en Lisse	7.210	6.188	1.255	155	-	-	-	1.410
Cluster Alphen, Nieuwveen en sluitingen	19.025	11.958	5.378	1.665	110	-	-	7.153
Cluster Zwaanshoek, Aalsmeer en Rijsenhout	34.820	27.170	2.803	500	-	-	-	3.303
Overig o.a. AWTG's, OAS, GRP+ Heemstede	5.857	4.278	356	594	490	-	-	1.439
Totaal onderhanden	173.243	126.952	28.590	12.544	16.239	15.936	9.192	82.499
<i>Toekomstig werk</i>								
Cluster Katwijk, Noordwijk en Lisse		300	-	300	500	700	1.300	2.800
Assetmanagement stelpost AWTS		-	2.100	3.500	5.100	5.200	31.200	47.100
Assetmanagement stelpost AWZI		-	3.200	13.800	13.360	15.984	167.500	213.844
Opkomende stoffen (pilots, onderzoek)		-	-	1.250	1.500	1.500	-	4.250
Awzi Velsen-II en renovatie awzi Katwijk		-	2.250	750	-	-	-	3.000
Totaal toekomstig werk	-	300	7.550	19.600	20.460	23.384	200.000	270.994
Totaal Waterketen	173.243	127.252	36.140	32.144	36.699	39.320	209.192	353.493
Totaal bijdragen derden			-	-	-	-	-	-
Totaal netto			36.140	32.144	36.699	39.320	209.192	353.493
BOD								
<i>Onderhanden werk</i>								
A2 gezamenlijke infrastructuur	1.200	700	500	-	-	-	-	500
Implementatie BlueCielo Meridian	160	140	20	-	-	-	-	20
Cluster Alphen, Nieuwveen en sluitingen	50	48	75	-	-	-	-	75
Implementatie Bestuurlijk Informatiesysteem	90	51	-	-	-	-	-	-
I&A samenwerking met HHSK	390	390	-	-	-	-	-	-
I-project	870	718	160	5	-	-	-	165
Vervanging IRIS V&H	200	205	-	-	-	-	-	-
Gemeenlandshuis Spaarndam herontwikkeling complex	182	214	-	-	-	-	-	-
Totaal onderhanden	3.142	2.465	755	5	-	-	-	760
<i>Toekomstig werk</i>								
Waterschapsverkiezingen 2019		-	150	2.250	-	-	-	2.400
I&A meerjarenraming		-	739	1.150	1.150	1.150	4.600	8.789
Totaal toekomstig werk	-	-	889	3.400	1.150	1.150	4.600	11.189
Totaal BOD	3.142	2.465	1.644	3.405	1.150	1.150	4.600	11.949
Totaal bijdragen derden			-	-	-	-	-	-
Totaal netto			1.644	3.405	1.150	1.150	4.600	11.949
Rijnlandbreed								
Onderhanden werk	662.621	482.443	103.605	78.617	55.118	40.761	15.739	293.839
Toekomstig werk	-	750	14.264	40.925	61.135	63.859	387.100	534.083
Totaal Rijnlandbreed	662.621	483.193	117.869	119.542	116.253	104.619	402.839	827.922
Totaal bijdragen derden			3.782	10.475	9.250	1.425	24.932	49.864
Totaal netto			114.087	109.067	107.003	103.194	377.907	778.058

Peildatum 8 augustus 2017

Toelichting

De ramingen van investeringsprojecten zijn vóór aftrek van concernbrede korting. De investeringsprojecten zijn ingedeeld in:

- *Onderhanden werk: in voorbereiding of uitvoering, 90% realisatie verwacht*
Dit zijn afzonderlijke investeringsprojecten waarvoor het bestuur al een voorbereidings- of uitvoeringskrediet heeft verstrekt. De verwachte realisatie is 90% (concernbrede korting) en de kapitaallasten worden voor 90% meegerekend in de exploitatiekosten van MJP en begroting.
- *Toekomstig werk: verwachte kredietaanvragen, 75% realisatie verwacht*
Dit zijn meerjarenramingen van vervangings- en andere programma's, die naar verwachting nodig zijn om de beleidsvoornemens te realiseren. Deze ramingen zijn veelal nog niet uitgewerkt naar afzonderlijke projecten. Het bestuur heeft nog geen krediet verstrekt. De verwachte realisatie is 75% (concernbrede korting) en de kapitaallasten worden voor 75% meegerekend in de exploitatiekosten van MJP en begroting.

Bijlage 3. Verbonden partijen

I. GR Slibverwerking 2009 (als aandeelhouder in HVC)	
Naam	GR Slibverwerking 2009
Vestigingsplaats	Rotterdam
Rechtsvorm	gemeenschappelijke regeling
Wat levert het Rijnland op als klant	Voorzieningszekerheid slibverwerking op een duurzame wijze tegen een aanvaardbare prijs. Zie ook toetsingskader opt-outregeling HVC. Vastgesteld in de VV van 26-1-2011.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Optimalisatie in de slibketen met het zoveel mogelijk beperken van de slibproductie en daardoor kosten beperken en op termijn opbrengsten te genereren. Met een grote partner als HVC vermindert de kwetsbaarheid van het slibverwerkingsproces. Met HVC kunnen duurzaamheids- en efficiencydoelstellingen gerealiseerd worden waarvoor de 5 waterschappen alleen te klein zijn en niet de kennis en ervaring voor kunnen mobiliseren.
Bestuur en evt. toezicht	Dagelijks bestuur bestaande uit db-leden van deelnemende waterschappen met een voorzitter van Rijnland. Toezicht op HVC door een Raad van commissarissen met 8 leden, waaronder 1 commissaris expliciet namens de waterschappen.
Jaar van oprichting/instelling	GR vanaf 2009
Vertegenwoordiging Rijnland	Hoogheemraad in algemeen en dagelijks bestuur.
Algemene doelstelling / businesscase	Voorzieningszekerheid slibverwerking op een duurzame wijze tegen een aanvaardbare prijs. Zie ook toetsingskader opt-outregeling HVC. Vastgesteld in VV van 26-1-2011.
Beoogde resultaten voor 2018	Optimalisatie in de slibketen met het zoveel mogelijk beperken van de slibproductie: duidelijkheid verkrijgen over de uitgestelde fosfaatterugwinning met de bedoeling dit te bespoedigen. Zorgen voor een gematigde tariefsontwikkeling en het onderbezettingsverlies van de slibverbrandingsinstallatie tot een minimum beperken.
Eigen vermogen (peildatum)	€ 0 (eind 2016)
Vreemd vermogen (peildatum)	€ 0,08 mln (eind 2016)
Rijnlands financieel belang	Deelneming in HVC via GR € 11.345
Wijziging in Rijnlands belang?	Nee

II. NWB	
Naam	Nederlandse Waterschapsbank
Vestigingsplaats	Den Haag
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap
Wat levert het Rijnland op als klant	De aandelen van de NWB zijn voor 81% in handen van de waterschappen, waaronder Rijnland. Hiermee is Rijnland verzekerd van een efficiënte en effectieve toegang tot geld- en kapitaalmarkten.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Vanwege de economische crisis zijn er strengere internationale richtlijnen (Basel-3) waardoor voorlopig geen dividend aan de aandeelhouders wordt uitgekeerd). Voorheen was dit wel het geval en een extra motivatie om een aandelenpakket aan te

	houden. Gezien de winstgevendheid van de bank komt dividenduitkering vanaf 2018 weer in zicht. De NWB opereert op een traditionele manier met een laag risicoprofiel en is daarmee een bovengemiddeld betrouwbare financier. Dit draagt bij aan een stabiele renteontwikkeling.
Bestuur en evt. toezicht	Driehoofdige directie, onder toezicht van Raad van commissarissen met 8 leden.
Jaar van oprichting/instelling Vertegenwoordiging Rijnland Algemene doelstelling / businesscase	1953 (na de watersnoodramp) Hoogheemraad in Algemene vergadering van Aandeelhouders De aandelen van de NWB zijn voor 81% in handen van de waterschappen, waaronder Rijnland. Hiermee is Rijnland verzekerd van een efficiënte en effectieve toegang tot geld- en kapitaalmarkten.
Beoogde resultaten voor 2018	Het voldoen aan Basel 3-normering (eigen vermogen) per 1 januari 2019. Hiervoor aanvullend hybride vermogen aantrekken (eigen/vreemd vermogen met een gemengd karakter). Er is in 2016 en 2017 al hybride vermogen aangetrokken van provincies om aan de Basel 3-norm te voldoen maar dit is nog niet toereikend.
Eigen vermogen (peildatum) Vreemd vermogen (peildatum)	€ 1.507 mln (eind 2016) € 92.581 mln (eind 2016)
Rijnlands financieel belang	Deelneming € 825.000, vanaf 2012 tot nader order geen dividenduitkering meer vanwege vereiste vermogensopbouw op grond van Basel-3. Met ingang 2019 komt dividenduitkering weer geleidelijk op gang.
Verandering Rijnlands belang?	Nee

III. Meergrond

Naam	MeerGrond, be- en verwerking van baggerspecie
Vestigingsplaats	Hoofddorp
Rechtsvorm	Vennootschap onder firma
Wat levert het Rijnland op als klant	Bedrijfsvoering is gestaakt. Aanloopfase van het project inrichting van het terrein als onderdeel van Park-21 zodat zo spoedig mogelijk (maar niet eerder dan 2018) opgeleverd kan worden en de grond aan de gemeente Haarlemmermeer kan worden geleverd.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Geen, functie als strategisch baggerdepot voor Rijnland is achterhaald. Nu heeft een verantwoorde ontmanteling en oplevering aan de gemeente conform de afspraken prioriteit.
Bestuur en evt. toezicht	Drie bestuursleden, managementteam bestaande uit 4 leden
Jaar van oprichting/instelling	1999
Vertegenwoordiging Rijnland	Hoogheemraad in bestuur en ambtenaar in MT
Algemene doelstelling / businesscase	Dit was om op een kosteneffectieve manier baggerspecie te verwerken. Oorspronkelijke doelstelling (voorzieningszekerheid) is achterhaald. Nu wordt gestreefd naar een bedrijfseconomisch zo verantwoorde beëindiging van het bedrijf.

Beoogde resultaten voor 2018	Beheer van het terrein zonder incidenten en overlast voor de omgeving. Vast kosten zoveel mogelijk verder beperken. Druk houden op de gemeente voor totstandkoming van de MER die nodig is voordat de benodigde omgevingsvergunning kan worden aangevraagd.
Eigen vermogen (peildatum) Vreemd vermogen (peildatum)	-/- € 0,6 mln (eind 2016) € 0,3 mln (eind 2016)
Rijnlands financieel belang Wijziging in Rijnlands belang?	Storting participatie € 60.000 Nee

IV. SBG

Naam	Stichting Beheer van het Gemeeneland
Vestigingsplaats	Leiden
Rechtsvorm	Stichting
Wat levert het Rijnland op als klant	Niet meer van toepassing, Rijnland maakt geen gebruik meer van sale and leaseback. Het Polderhuis in Hoofddorp is via Rijnland onderverhuurd voor een marktconforme prijs.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Niet meer aan de orde. BTW-belastingprocedure is op een verantwoorde wijze afgewikkeld. Voor wat betreft het beheer van de erfgoedpanden Gemeenlandshuis en Polderhuis is de meerwaarde onderwerp van discussie.
Bestuur en evt. toezicht	Vijf bestuursleden
Jaar van oprichting/instelling	1994
Vertegenwoordiging Rijnland	Twee hoogheemraden in stichtingsbestuur
Algemene doelstelling / businesscase	Erfgoedbeheer waarbij twee historische panden voor onbepaalde tijd in beheer zijn genomen.
Beoogde resultaten voor 2018	Zoveel mogelijk ruimte in het erfgoed verhuren (via Rijnland). Nu de belastingprocedure is afgewikkeld, onderzoeken of SBG nog bestaansrecht heeft.
Eigen vermogen (peildatum) Vreemd vermogen (peildatum)	€ 3,7 mln (eind 2016) € 0,1 mln (eind 2016)
Rijnlands financieel belang Wijziging in Rijnlands belang?	Stichting, daarom geen participatie Nee

V. UvW

Naam	Unie van Waterschappen
Vestigingsplaats	Den Haag
Rechtsvorm	Vereniging
Wat levert het Rijnland op als klant	Ontwikkeling gemeenschappelijk beleid, lobby en werkgeversorganisatie. Lidmaatschap is verplicht.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Voor de uitvoering van bijv. Bestuursakkoord Water is de Unie onmisbaar. Dat geldt ook voor de lobby voor de vergroting van het EMU-aandeel en de vermindering van fiscale belemmeringen op samenwerking.

Bestuur en evt. toezicht	Zes bestuursleden o.l.v. 1 voorzitter. Alle 25 waterschappen zijn in de ledenvergadering vertegenwoordigd.
Jaar van oprichting/instelling	1927
Vertegenwoordiging Rijnland	Dijkgraaf in algemeen bestuur UvW
Algemene doelstelling / businesscase	Ontwikkeling gemeenschappelijk beleid, lobby en werkgeversorganisatie (verplicht lidmaatschap)
Beoogde resultaten voor 2018	Uitvoering Bestuursprogramma en Bestuursakkoord Water. Kostenbeheersing zodat niet meer dan 1% contributieverhoging nodig is. Invloed op 'wateronderwerpen' aanwenden bij totstandkoming nieuw regeerakkoord.
Eigen vermogen (peildatum)	€ 0,7 mln (eind 2016)
Vreemd vermogen (peildatum)	€ 11,0 mln (eind 2016)
Rijnlands financieel belang	Contributie 2018: € 0,6 mln
Verandering Rijnlands belang?	Nee

VI. Aquon

Naam	Aquon, instituut voor wateronderzoek en advies
Vestigingsplaats	Den Bosch
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Wat levert het Rijnland op als klant	Schaalvoordelen op zowel kosten als kwaliteit.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Voor 2018 is voor het indicatieve meetprogramma en de instandhoudingskosten een bijdrage van € 3,9 miljoen voorzien, bestaande uit vergoeding kosten meetnet en garantieregeling. Synergievoordelen op kosten zijn hierin verwerkt.
Bestuur en evt. toezicht	Negen bestuursleden waaruit een db en een voorzitter wordt gekozen
Jaar van oprichting/instelling	2011
Vertegenwoordiging Rijnland	Hoogheemraad in algemeen en dagelijks bestuur
Algemene doelstelling / businesscase	Schaalvergroting welke leidt tot vergroting van de efficiency, vermindering van de kwetsbaarheid, benutting van de mogelijkheden tot continue kwaliteitsborging en kwaliteitsverbetering en versterking van de innovatiekracht.
Beoogde resultaten voor 2018	Voorstel en besluitvorming voor AQON 3.0 waarin opgenomen: aantal locaties op basis van Programma van Eisen en Business Case, criteria voor 'make or buy', vastlegging prestatieindicatoren.
Eigen vermogen (peildatum)	€ 1,2 mln (eind 2016)
Vreemd vermogen (peildatum)	€ 17,1 mln (eind 2016)
Rijnlands financieel belang	Deelnemer Gemeenschappelijke Regeling. Kosten 2018: € 3,9 mln.
Wijziging in Rijnlands belang?	Nee

VII. HWH	
Naam	Het Waterschapshuis
Vestigingsplaats	Amersfoort
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Wat levert het Rijnland op als klant	Het Waterschapshuis is de regie- en uitvoeringsorganisatie voor de waterschappen op het gebied van Informatie en Communicatie Technologie. Het Waterschapshuis heeft als doel het bevorderen van samenwerking op het gebied van ICT tussen de waterschappen.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Nieuwe werkwijze is 2015 gestart volgens HWH 2.0 met meer flexibiliteit door slankere en meer wendbare organisatie (o.a. door minder vast personeel). Meer keuzevrijheid in programma's door strikte scheiding ertussen. Kosten- en kwetsbaarheids-voordelen door schaalgrootte.
Bestuur en evt. toezicht	21 algemeen bestuursleden waaruit een dagelijks bestuur en een voorzitter wordt gekozen.
Jaar van oprichting/instelling	2013, gewijzigd in 2014
Vertegenwoordiging Rijnland	Hoogheemraad in algemeen en dagelijks bestuur
Algemene doelstelling / businesscase	Het Waterschapshuis is de regie- en uitvoeringsorganisatie voor de 21 waterschappen op het gebied van Informatie en Communicatie Technologie. Het Waterschapshuis heeft als doel het bevorderen van samenwerking op het gebied van ICT tussen de waterschappen.
Beoogde resultaten voor 2018	Voortzetting nieuwe werkwijze volgens HWH 2.0 met meer flexibiliteit door slankere en meer wendbare organisatie. Projectbeheersing en capaciteitsplanning verbeteren. Meer inhuur van de waterschappen realiseren zoals bedoeld was bij HWH 2.0.
Eigen vermogen (peildatum)	-/- € 0,01 mln (eind 2016)
Vreemd vermogen (peildatum)	€ 9,6 mln (eind 2016)
Rijnlands financieel belang	Aandeel in de kosten 2018: € 0,77 mln.
Wijziging in Rijnlands belang?	Nee

VIII. BSGR	
Naam	Belastingsamenwerking Gouwe-Rijnland
Vestigingsplaats	Leiden
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Wat levert het Rijnland op als klant	Gecombineerde aanslagoplegging wat voor de burger vanuit het maatschappelijk perspectief voordeel biedt. De ontwikkelingen van het kostenniveau, te behalen door inkrumping van het personele bestand en/of aanpassing van de normering van de kwaliteitseisen van de dienstverlening zullen tevens worden afgestemd met de deelnemers.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Samenwerking in de regio en groei van het aantal deelnemers. De belastingtaken moeten efficiënt, tegen lage kosten doch kwalitatief hoogwaardig worden uitgevoerd. Er is een kostprijscalculatiemodel ontwikkeld.
Bestuur en evt. toezicht	Tien bestuursleden in algemeen bestuur waaruit een voorzitter wordt gekozen.

Jaar van oprichting/instelling	2011 (start openbaar lichaam BSGR)
Vertegenwoordiging Rijnland	Een hoogheemraad in algemeen- en dagelijks bestuur
Algemene doelstelling/ businesscase	Uit overwegingen van kwaliteit, continuïteit en efficiency samenwerken bij de beleidsvoorbereiding, heffing en invordering van waterschapsbelastingen en gemeentelijke belastingen, alsmede bij de uitvoering van de Wet waardering onroerende zaken en het beheer en de uitvoering van vastgoedinformatie.
Beoogde resultaten voor 2018	Behoud van de ISAE-verklaring en continue aandacht voor kostenreductie. Kwaliteit van de dienstverlening blijft minimaal op een gelijk niveau. V.w.b. de groeistrategie is groei van het aantal deelnemers een instrument om tot vermindering van kwetsbaarheid, verlaging van kosten en verbetering van kwaliteit te komen. De BSGR hecht aan een organische groei waarbij het belang van de huidige deelnemers voorop staat.
Eigen vermogen (peildatum) Vreemd vermogen (peildatum)	€ 1,8 mln (eind 2016) € 4,7 mln (eind 2016)
Rijnlands financieel belang	Deelnemer gemeenschappelijke regeling. Kosten 2018: € 3,7 mln, en € 0,3 mln BTW, totaal € 4,0 mln.
Wijziging in Rijnlands belang?	N.v.t.

Bijlage 4. Weerstandscapaciteit en restrisico's

In deze bijlage staan de meest relevante restrisico's die zich in 2018 zouden kunnen voordoen nader toegelicht. De rangschikking vond plaats op basis van expert judgement van de organisatie en het college. Deze is met andere woorden deterministisch tot stand gekomen en niet zozeer probabilistisch.

Sommige restrisico's zijn algemeen, organisatie-overschrijdend en mede hierdoor beperkt beïnvloedbaar. Een voorbeeld is de ontwikkeling van de kapitaalmarktrente. Andere zijn concreter en te herleiden naar een specifieke activiteit of asset zoals een lopende arbitragezaak.

Relevant is dat de volgende restrisico's overwegend los van elkaar staan. Een mogelijk domino-effect, dat ze zich gelijk- of volgtijdelijk zullen voordoen, is zeer onwaarschijnlijk. De begroting 2018, in combinatie met een eventuele inzet uit de algemene reserves, acht het college als voldoende robuust om de gevolgen van deze restrisico's op te vangen. Deze kunnen op basis van expert judgement uitkomen op € 4 tot € 6 mln aan extra exploitatiekosten in 2018, wat desgewenst uit de algemene reserve kan worden gedekt. Er is een even grote kans op meevallers in de orde grootte van € 2 tot € 3 mln vanwege mogelijk incidentele meeropbrengsten van grondverkoop en belasting-opbrengsten.

Uiteraard loopt Rijnland nog meer risico's gedurende 2018. Ook het komende jaar zijn er meerdere onzekerheden (zie de eerdere paragrafen) en is de wereld onvoorspelbaarder dan tevoren. Het beoordelen van onzekere situaties en kansen inschatten is daarmee een noodzakelijke vaardigheid voor iedere medewerker geworden.

	Omschrijving restrisico (met portefeuillehouder)	Maatregelen 2018 en verder, plus eventuele consequenties weerstandscapaciteit
1	PFOS-sanering (vd Sande) Vanwege het blusmiddelincident op Schiphol in de zomer van 2008 is de bodem onder vijf opslagbassins, waarin tijdelijk blusmiddel bevattend water is opgeslagen, vervuild met PFOS. Hoewel Rijnland zichzelf niet verantwoordelijk acht, heeft op 17 juli 2014 de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State het beroep tegen een handhavingsbesluit van de PNH voor de slibsanering ongegrond verklaard.	De verontreiniging onder de bassins wordt nog altijd beheerst, zodat de verontreiniging zich niet verder verspreidt. Omdat er geen (landelijke) normen voor PFOS zijn wordt deze situatie tot op heden in stand gelaten. In de zomer van 2017 hebben de provincie Noord-Holland en de gemeente Haarlemmermeer (concept)normen opgesteld. Hiermee kan o.a. bepaald worden wat de (on)mogelijkheden zijn voor hergebruik van de verontreinigde grond. Rijnland overlegt frequent met alle betrokkenen en zal het bestuur tijdig informeren.
2	Hogere of lagere kapitaallasten dan begroot? (Pluckel, allen) De grootste kostenpost van Rijnland betreft de kapitaallasten. De afgelopen jaren was de rentestand lager dan waarmee in de begrotingen rekening was gehouden. Dit leidde tot substantiële meevallers voor een kapitaalintensieve – en daarmee rentegevoelige – organisatie zoals Rijnland. Een wijziging van 1,0% rente betekent een begrotingsmutatie van € 1,0 mln. De afschrijvingskosten over 2018 worden mede bepaald door de circa 60 projecten die gedurende 2018 worden opgeleverd. Wijzigingen in de opleverdatum of de projectuitgaven kunnen een significant effect hebben op deze begroting.	Het risico van een andere rentestand dan begroot is voor Rijnland nauwelijks te beïnvloeden. Ook de (tijdige) oplevering van enkele 'meeliftprojecten' is soms moeilijk beïnvloedbaar. Door een verdere projectbeheersing, gevolgd door een strakke investerings- en liquiditeitsprognose acht het college de begrote kapitaallasten representatief. Van belang is verder dat de kapitaallastenkorting over 2018 is afgeschaft, mede door verbeteringen in de projectbeheersing. Van het zogeheten toekomstig werk, de nog onbenoemde werken, rekent Rijnland 75% door als kapitaallasten.
3	Meer (correctief, groot) onderhoud dan begroot, minder effluentkwaliteit (Haan, Langeslag) De ideaalsituatie is dat de enkele duizenden assets	Het college acht de exploitatiebegroting voldoende

	Omschrijving restrisico (met portefeuillehouder)	Maatregelen 2018 en verder, plus eventuele consequenties weerstandscapaciteit
	van Rijnland (awzi's, sluizen, leidingen, gemalen e.d.) een gezonde mix kennen van preventief en correctief onderhoud. Het groeiende inzicht, mede door de LTAP's, heeft geleid tot het budget 2018. Het risico bestaat dat correctief onderhoud – mede door nog steeds groeiend inzicht – hoger uitkomt dan begroot. Een risico dat hier mee samenhangt is het voldoen aan de lozingseisen van de awzi's. De komende drie jaar werkt Rijnland aan een ingrijpend renovatieprogramma van de awzi's om ook in de toekomst te kunnen voldoen aan de KRW doelstellingen. De uitvoering van dit programma verhoogt tijdelijk het risico op een mindere effluentkwaliteit (nutriënten), en daardoor tijdelijk beperkt negatief effect op de waterkwaliteit.	robuust om eventuele hogere onderhoudskosten te dekken uit andere kostenposten, onder het motto 'komt er iets bij, dan moet er ook iets af'. Totdat de awzi's weer voldoen aan de ontwerpnormen is er een verruiming van de lozingseisen. Naar verwachting voldoen in 2018 25% van de installaties weer aan de ontwerpnorm, in 2019 70%, in 2020 80% en in 2021 alle installaties.
4	Personele (rest)risico's (Kastelein) De kans bestaat dat het personele budget over 2018 niet toereikend is. Uitdagingen zijn onder meer: • In onder meer de technische disciplines is sprake van vergrijzing en een krappe arbeidsmarkt. • Ook doen zich frequent ontwikkelingen voor die vragen om extra 'handjes'. • Het werk of vakgebied vraagt om aangescherpte of nieuwe vaardigheden die niet door eenieder voldoende kunnen worden waargemaakt.	Door de inzet van verbeterde instrumenten zoals het opnemen van SPP in de jaarlijkse plancyclus en de HRM- monitor komt de organisatie op dit gebied beter in control. Het laat onverlet dat de arbeidsmarkt voor sommige functies krap is, bovenformatieve medewerkers soms onvermijdelijk zijn en de noodzakelijke inhuur kostbaar is. Speciaal punt van aandacht blijft de mate van uren activeren. De afgelopen jaren heeft Rijnland significant meer personele kosten geactiveerd dan voorheen, terwijl soms sprake is van routineuze, terugkerende projecten. Het streven is om minder te activeren, rekening houdend met de gestelde andere begrotingskaders. De directie blijft daarom scherp kijken in hoeverre het nu al mogelijk is om minder projecturen te activeren. Bij het MJP 2019-2022 wordt gezien of verdere vermindering stapsgewijs mogelijk is.
5	Financiering te herstellen calamiteiten (allen) Jaarlijks heeft Rijnland te maken met diverse en uiteenlopende calamiteiten. De oorzaken kunnen zowel extern als intern zijn. De bestrijding en het herstel naar de oorspronkelijke of gewenste situatie vergt een noodzakelijke financiering die vaak niet begroot is. Persleidingbreuken en piekbuien zijn hiervan terugkerende voorbeelden.	Ervaringen van recente jaren leren dat zich jaarlijks enkele calamiteiten voordoen. Piekbuien komen frequenter voor en een persleidingbreuk is in dit economisch bedrijvige deel van Rijnland bijna onvermijdelijk. Dezelfde ervaringen tonen eveneens aan dat de gevolgen ervan beheersbaar zijn, dat wil zeggen binnen de begroting kunnen worden opgevangen, zowel qua personele inzet als materiële gevolgen.
6	Juridische risico's (meerdere poho's) Rijnland heeft in 2016 diverse rechtszaken c.q. juridische risico's lopen. In bijna alle gevallen is sprake van los van elkaar staande incidenten en lopen (hogere) beroepen, zoals: a) Kustversterkingen in Katwijk en Noordwijk kans op claims op nadeelcompensatie. b) Gerechtelijke procedures opstalrechten c) Overige arbitragezaken.	a) <i>Nadeelcompensaties (Pluckel):</i> Voor het Kustwerk Katwijk zijn tot nu toe circa 80 nadeelcompensatie-verzoeken afgewikkeld. Over een aantal claims lopen bezwaar- en beroepsprocedures. Het kan nog enige tijd duren voordat alle kwesties definitief zijn afgerond. De toegewezen claims passen binnen het projectbudget en komen voor vergoeding door het HWBP in aanmerking. De nadeelcompensatieverzoeken en bijbehorende conceptadviezen over de kustversterking Noordwijk zijn grotendeels gereed. Rijnland vraagt het HWBP eveneens voor een bijdrage in de bijbehorende uitgaven. b) <i>'Opstalrechten' (Langeslag):</i> De Hoge Raad heeft uitspraak gedaan en Rijnland op nagenoeg alle punten in het gelijk gesteld. De tegenpartij, SBOH, is verder gaan procederen,

	Omschrijving restrisico (met portefeuillehouder)	Maatregelen 2018 en verder, plus eventuele consequenties weerstandscapaciteit
		onder meer over het bouwrijp maken van de grond waarop de opstalrechten zich bevinden. Rijnland ziet een en ander met vertrouwen tegemoet. <i>c. Overige arbitragezaken:</i> De einduitspraak van een arbitragezaak over een baggerwerk in Bloemendaal wordt na het vaststellen van de begroting 2018 verwacht. De eventuele gevolgen kunnen leiden tot een aanvullend krediet.
7	Meer opbrengsten? (Pluckel) Een positief risico is dat gedurende 2018 sprake is van meer – voornamelijk incidentele – opbrengsten dan begroot. Mede vanwege het voorzichtigheidsprincipe heeft Rijnland niet alle mogelijke incidentele opbrengsten begroot. Het betreft met name boekwinsten op de mogelijke verkoop van terreinen.	Mocht een dergelijk positief risico leiden tot een meevaller 'onder de streep' dan is de vastgestelde bestemming om hiermee duurzamer te financieren.
8	Tariefdifferentiatie ongebouwd wegen (Pluckel) Een risico dat de verdeling van waterschapslasten raakt is de uitspraak van de rechtbank Overijssel over verharde openbare wegen (28-12-2016). De uitspraak is dat de tariefdifferentiatie voor ongebouwd wegen zich alleen mag uitstrekken over verharde weggedeelten, en niet zoals nu inclusief onverharde gedeeltes. Dit zou betekenen dat de belastingcategorie overig ongebouwd een deel van de waterschapsbelastingen van de wegeigenaren voor zijn rekening moet nemen, wat kan leiden tot een tariefsverhoging van ca. 10% voor ongebouwd overig. Waterschap Zuiderzeeland heeft hoger beroep aangetekend.	Mede via de Unie van Waterschappen en eventuele bezwaren houdt Rijnland vinger aan de pols. Via de buraps wordt de VV hierover geïnformeerd.

Bijlage 5. Exploitatie naar kosten- en opbrengstsoorten

Exploitatierkening

Omschrijving	Begroting 2017	Begroting 2018	Vershil 2017-2018
<i>Lasten</i>			
Rente en afschrijvingen	58,1	61,6	3,5
Personeelslasten	55,2	61,7	6,5
Goederen en diensten van derden	73,3	77,0	3,7
Bijdragen aan derden	14,7	13,7	-/- 1,0
Toevoegingen aan voorzieningen/onvoorzien	10,7	10,1	-/- 0,6
<i>Totaal lasten</i>	<i>212,0</i>	<i>224,1</i>	<i>12,1</i>
<i>Baten</i>			
Financiële baten	0,2	0,1	-/- 0,1
Personeelsbaten	0,7	0,6	-/- 0,1
Goederen en diensten aan derden	7,2	15,3	8,1
Bijdragen van derden	0,8	0,7	-/- 0,1
Interne verrekeningen	13,7	13,5	-/- 0,2
<i>Totaal baten</i>	<i>22,6</i>	<i>30,2</i>	<i>7,6</i>
<i>Saldo baten en lasten</i>	<i>189,4</i>	<i>193,9</i>	<i>4,5</i>
Onttrekkingen aan reserves	-/- 0,1	0,0	0,1
Egalisatie van tarieven	-/- 0,5	-/- 1,3	-/- 0,8
<i>Op te brengen belastingen</i>	<i>188,8</i>	<i>192,6</i>	<i>3,8</i>

In deze tabel zijn de geactiveerde personeelskosten conform voorschriften als last opgenomen onder 'personeelslasten' en als baat onder 'interne verrekeningen'. Hieronder volgt hierop een toelichting.

Toelichting op exploitatierkening

Incidentele baten en lasten

Incidentele baten en lasten kunnen het reguliere beleid van het waterschap verstoren. In de begroting 2018 is rekening gehouden met een incidentele boekwinst van de verkoop van het awzi-terrein Zandvoort van € 4,1 mln. Voor het overige zijn er geen incidentele baten en lasten.

Rente en afschrijvingen

Ondanks een toename van de investeringen is er voordeel op de rentelasten van € 0,6 mln door gunstige renteontwikkelingen. Daarentegen is de post afschrijvingen € 4,1 mln hoger doordat een groot aantal investeringswerken in 2017 worden opgeleverd.

In kader van beheersen van de houdbare schuld wordt er ingaande 2018 geen bouwrente meer toegerekend aan de onderhanden investeringen (2017: € 2,2 mln, zie de post "interne verrekeningen").

Personeelslasten

De toename van de post personeelslasten vereist enige toelichting. In sommige gevallen staan tegenover de verhoging van de personeelslasten baten, die de verhoging (soms zelfs meer dan) compenseren. Voor een goed begrip is het dus noodzakelijk om beide kanten te bekijken.

Het verschil van € 6,5 mln bestaat uit twee delen:

Omschrijving	Begroting 2017	Begroting 2018	Vershil 2017-2018
Deel 1:			
Personele kosten reguliere werkzaamheden	43,9	48,2	4,3
Deel 2:			
Personele kosten voor investeringsprojecten	11,3	13,5	2,2
Te activeren personele kosten (toe te rekenen aan investeringsprojecten)	-/- 11,3	-/- 13,5	-/- 2,2

Deel 1: reguliere werkzaamheden (+ € 4,3 mln)

Hoeveelheidsverschil:

- De 10 fte van de I&A samenwerking met HHSK waren in 2017 niet in de begroting opgenomen omdat het besluit van de samenwerking is genomen na vaststelling van de begroting 2017. Deze zijn nu toegevoegd (€ 0,7 mln), waar een gelijke baat tegenover staat in de vorm van een bijdrage van HHSK die onder de post "Goederen en diensten van derden" te vinden is. € 0,7 mln
- Een beperkt deel (€ 0,1 mln) van de toename is ook ingegeven door baten, namelijk door mensen die hun salaris meer dan terugverdienen (o.a. medewerker vastgoed). Deze baten uiteten zich in een toename van de post "Goederen en diensten aan derden". € 0,1 mln
- In het MJP 2018-2021 werd 4 fte extra opgenomen om de basis op orde te krijgen. € 0,2 mln
- De keuzes in de strategische personeelsplanning zorgen voor een toename van de personeelslasten. € 1,1 mln
- Het inhuurbudget, inclusief inhuur voor baggerwerken, is verhoogd met € 0,9 mln, omdat dit bedrag realistischer is gezien de realisatie in de afgelopen jaren. Als beheermaatregel is het inhuurbudget gecentraliseerd bij de directie en er is een toetsingscommissie ingesteld. Deels gecompenseerd door verlaging storting baggervoorziening € 0,4 mln. € 0,9 mln
- Personele versterking in 2017 € 0,4 mln
- Invulling participatiewet € 0,1 mln

Prijsverschil:

- Door cao-verplichtingen stijgen de personeelskosten € 1,1 mln
- Overige personeelskosten, incl. afronding € 0,1 mln
- Versobering wachtdienstregeling en overuren -/- € 0,2 mln
- Vervallen budget 2017 voor nieuwe functies -/- € 0,2 mln

Deel 2: Investeringsprojecten / te activeren personele kosten (+ € 2,2 mln)

Er is voor gekozen om kosten te besparen door inhuur op projecten om te zetten in vast personeel (verkleinen flexibele schil). Dit komt neer op € 1,5 mln in 2018 meerkosten op exploitatie, waar naar schatting een besparing van ca € 3,0 mln op geactiveerde projectkosten tegenover staat.

De resterende € 0,7 mln heeft betrekking op de inhuur voor projecten. Deze kosten worden geactiveerd. De toename is begroot om het meer in lijn te brengen met de daadwerkelijke realisatie in de afgelopen jaren.

Goederen en diensten van derden

Het verschil van € 3,7 mln betreft hoofdzakelijk:

- Extra kosten I&A a.g.v. samenwerking HHSK (post "goederen en diensten aan derden") € 1,7 mln
- Hogere leasekosten wagenpark door uitbreiding € 0,3 mln
- Kosten uitbesteding verzorgend onderhoud waterbeheersings- en zuiveringstechnische werken € 0,7 mln
- Hogere kosten preventief gepland onderhoud aan beschoeiingen, stuwen en sifons € 0,4 mln
- Overhevelen schoonmaakkosten beluchtingstanks en premie Car-verzekering van investering naar exploitatie € 0,6 mln
- Hogere bijdrage BSGR (invoering KPC-model), bijdrage Delfland grensoverschrijdend afvalwater en bijdrage Aquon € 0,7 mln
- Hogere kosten vervangen bureau- en vergaderstoelen en extra kosten diverse conferenties € 0,2 mln

- Overheveling subsidiebudget aanleg NVO, zie ook de post "bijdragen aan derden" € 0,3 mln
- Lagere energielasten (met name door lager verbruik) -/- € 0,3 mln
- Vervallen budget inrichting Centrale Proceskamer -/- € 0,2 mln
- Lagere kosten afvalverzameling, chemicaliën en slibverwerking -/- € 0,4 mln
- Lagere advieskosten en onderzoekskosten derden -/- € 0,3 mln
- Lagere leasekosten printers en kosten BHV-brandblusmiddelen -/- € 0,2 mln

Bijdragen aan derden

De grootste mutatie is de daling van de jaarlijks te betalen bijdrage HWBP aan het Rijk met € 0,8 mln (2017: € 14,4 mln; 2018: € 13,6 mln). Het geraamde subsidiebudget van aanleg NVO (€ 0,2 mln) is in 2018 verhoogd naar € 0,3 mln en verantwoord onder de post "goederen en diensten van derden". In 2018 zijn de doorbelaste rijkskosten met betrekking de Generieke Digitale Infrastructuur van € 0,1 mln meegenomen.

Toevoegingen voorzieningen/onvoorzien

De afname van deze post is veroorzaakt door een lagere storting van € 10,2 mln in 2017 naar € 9,6 mln in 2018 in het baggerfonds. Grootste gedeelte van de verlaging te weten € 0,4 mln heeft betrekking op financieren van het extra inhuren van personeel voor de baggerprojecten (zie ook de post "personeelslasten").

Personeelsbaten

In 2018 wordt minder personeel gedetacheerd € 0,1 mln ten opzichte van 2017.

Goederen en diensten aan derden

De mutatie op deze post wordt grotendeels veroorzaakt door structurele verhoging van de post opbrengst verkoop grond (€ 1,1 mln), boekwinst verkoop awzi-terrein Zandvoort (€ 4,1 mln), bijdrage in de personeels- en automatiseringskosten I&A-samenwerking met Schieland (€ 2,4 mln) en hogere opbrengst uit doorberekende kosten grensoverschrijdend afvalwater met Schieland (€ 0,4 mln).

Bijdragen van derden

De rijksbijdrage van € 0,1 mln inzake verruiming kwijtschelding eindigt eind 2017.

Interne verrekeningen

Zoals gesteld bij de post "rente en afschrijvingen" wordt er ingaande 2018 geen bouwrente meer toegerekend aan de onderhanden investeringswerken. In 2017 is nog € 2,2 mln. bouwrente toegerekend c.q. geactiveerd. Ook worden de interne loonkosten van de bemonitoring van de baggerwerken (€ 0,2 mln) niet meer toegerekend aan de baggerprojecten.

Daarentegen is als gevolg van uitbreiding van het personeelsbestand en hogere inhuurkosten investeringsprojecten de post "geactiveerde loonkosten" toegenomen van € 11,3 mln in 2017 naar € 13,5 mln in 2018.

Onttrekkingen aan reserves

Vanwege de financiering van de 55+ regeling in kader van de "reorganisatie 2007" is in 2017 nog rekening gehouden met een onttrekking van € 0,1 mln uit de frictiereserve doelmatigheid.

Bijlage 6. Exploitatiebegroting naar taken

(in € 1.000)	Jaarrek. 2016	Begroting 2017	Begroting 2018
Zuiveringsbeheer			
<i>Lasten</i>			
Netto kosten toegerekend aan zuiveringsbeheer	78.735	82.415	85.411
Dividenden en andere algemene opbrengsten	0	0	0
Onvoorzien	0	75	75
Totaal nettolasten voor onttrekking/dotatie reserves	78.735	82.490	85.486
Toevoeging rente aan reserves	124	0	0
Toevoeging egalisatiereserves	1.110	0	0
Onttrekkingen aan reserves	-145	-30	0
Egalisatie van tarieven	-2.340	-262	-1.092
<i>Totaal nettolasten na onttrekking/dotatie reserves</i>	<i>77.484</i>	<i>82.198</i>	<i>84.394</i>
<i>Waterschapsbelastingen</i>			
Gederfde opbrengst kwijschelding en oninbaar	-3.466	-3.828	-3.883
Bruto belastingopbrengsten	80.476	86.026	88.277
<i>Totaal netto waterschapsbelastingen</i>	<i>77.010</i>	<i>82.198</i>	<i>84.394</i>
Resultaat	-474	0	0
Watersysteembeheer			
<i>Lasten</i>			
Netto kosten toegerekend aan watersysteembeheer	103.843	106.854	108.364
Dividenden en andere algemene opbrengsten	0	0	0
Onvoorzien	0	75	75
Totaal nettolasten voor onttrekking/dotatie reserves	103.843	106.929	108.439
Toevoeging rente aan reserves	176	0	0
Toevoeging egalisatiereserves	2.085	0	0
Onttrekking aan reserves	-2.021	-39	0
Egalisatie van tarieven	82	-260	-245
<i>Totaal nettolasten na onttrekking/dotatie reserves</i>	<i>104.165</i>	<i>106.630</i>	<i>108.194</i>
<i>Waterschapsbelastingen</i>			
Gederfde opbrengst kwijschelding en oninbaar	-3.416	-3.308	-3.426
Bruto belastingopbrengsten	107.441	109.938	111.620
<i>Totaal netto waterschapsbelastingen</i>	<i>104.025</i>	<i>106.630</i>	<i>108.194</i>
Resultaat	-140	0	0

Bijlage 7. Beleidsproducten, kostensoorten en belastingcategorieën

No.	Kosten beleidsproducten vóór doorbelasting in € 1.000	Water-veiligheid	Voldoende water	Schoon en gezond	Water-keten	BOD	Totaal
	<i>Beleidsproduct</i>						
1.	Planvorming	287	6.234	1.117	1.111	2.401	11.150
2.	Aanleg en onderhoud waterkeringen	29.104	6	-	-	-	29.110
3.	Inrichting en onderhoud watersystemen	-	40.459	5.867	224	153	46.703
4.	Bouw en exploitatie zuiveringstechnische werken	-	-	-	69.903	-	69.903
5.	Inrichting en onderhoud vaarwegen en havens	-	331	-	-	-	331
6.	Regulering	-	3.488	1.134	-	-	4.622
7.	Beheersing van lozingen	-	-	-	151	-	151
8.	Heffing en invordering	-	-	-	-	6.495	6.495
9.	Bestuur en externen communicatie	-	-	-	-	5.968	5.968
10.	Ondersteunende producten	-	-	-	-	19.342	19.342
11.	Onvoorzien en overige inkomsten	-	-	-	-	150	150
	<i>Netto kosten voor egalisatie</i>	<i>29.391</i>	<i>50.518</i>	<i>8.118</i>	<i>71.389</i>	<i>34.509</i>	<i>193.925</i>

No.	Kosten- en opbrengstsoorten	Water-veiligheid	Voldoende water	Schoon en gezond	Water-keten	BOD	Totaal
	<i>Lasten</i>						
1.	Rente en afschrijvingen	12.453	16.813	1.878	29.851	614	61.609
2.	Personeelslasten	3.490	19.738	2.446	13.652	22.341	61.667
3.	Goederen en diensten van derden	3.558	16.453	4.379	39.693	12.879	76.962
4.	Bijdragen aan derden	13.633	55	7	39	0	13.734
5.	Toevoegingen aan voorzieningen/onvoorzien	0	9.600	0	0	500	10.100
	<i>Totaal lasten</i>	<i>33.134</i>	<i>62.659</i>	<i>8.710</i>	<i>83.235</i>	<i>36.334</i>	<i>224.072</i>
	<i>Baten</i>						
6.	Financiële baten	0	0	0	90	0	90
7.	Personeelsbaten	24	68	1	35	428	556
8.	Goederen en diensten aan derden	2.124	5.345	187	7.359	343	15.358
9.	Bijdragen van derden	0	687	2	0	0	689
10.	Interne verrekeningen	1.595	6.041	402	4.362	1.054	13.454
	<i>Totaal baten</i>	<i>3.743</i>	<i>12.141</i>	<i>592</i>	<i>11.846</i>	<i>1.825</i>	<i>30.147</i>
	<i>Saldo baten en lasten</i>	<i>29.391</i>	<i>50.518</i>	<i>8.118</i>	<i>71.389</i>	<i>34.509</i>	<i>193.925</i>

No.	Belastingcategorieën in € 1.000	Water-veiligheid	Voldoende water	Schoon en gezond	Water-keten	BOD	Totaal
1.	Aandeel ingezetenen	14.696	25.015	3.076	-	10.503	53.290
2.	Aandeel gebouwd	12.785	21.762	2.675	-	11.099	48.321
3.	Aandeel ongebouwd overig	1.881	3.202	394	-	1.236	6.713
4.	Aandeel natuur	29	50	6	-	30	115
5.	Aandeel zuiveringsheffing	-	489	1.967	71.389	11.642	85.486
	<i>Netto kosten voor egalisatie</i>	<i>29.391</i>	<i>50.518</i>	<i>8.118</i>	<i>71.389</i>	<i>34.509</i>	<i>193.925</i>

Bijlage 8. Verdeling exploitatielasten naar waterschapstaken

De verdeling van de netto kosten naar de belastingcategorieën verloopt als volgt:

A. Toerekening van kosten en opbrengsten naar beheer- en beleidsproducten

De administratie van Rijnland is ingericht volgens de voorgeschreven productindeling van de Unie van Waterschappen (de BBP-structuur). De Rijnlandse bestuursprogramma's zijn verdeeld in tactische doelen, waarbij alle kosten en opbrengsten binnen een tactisch doel verder worden verdeeld naar (BBP-)beheerproducten. Op deze manier past Rijnland het verdelingsmodel van de Unie integraal toe, in afstemming met het Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard. Deze eenduidige verdeelmethode maakt een goede bedrijfsvergelijking tussen de waterschappen mogelijk.

De verdelingsmodel is als volgt:

- We verantwoorden de kosten en opbrengsten, waarvan duidelijk is op welk beheerproduct en tactisch doel ze betrekking hebben, direct op dat betreffende beheerproduct en tactisch doel.
- We rekenen de kosten en opbrengsten van een drietal *ondersteunende* beheerproducten eerst toe naar de afdelingen. De ondersteunende beheerproducten zijn: 'Huisvesting' (onder tactisch doel Kwaliteit van de Organisatie), 'Informatiebeleid en Automatisering' en 'Centrale (geo)grafische informatie' (beiden onder tactisch doel Informatievoorziening).
- Rijnland verzamelt de kosten en opbrengsten die niet direct op een beheerproduct betrekking hebben in eerste instantie per afdeling en rekent die vervolgens toe aan de ondersteunende- en beheerproducten, op basis van de ureninzet (directe productieve uren x tarief).
- De ondersteunende beheerproducten comptabiliteit, meerjarenraming/begroting en bestuursrapportages worden verdeeld naar de beheerproducten op basis van kosten. Alle overige ondersteunende beheerproducten op basis van uren.

Aan de hand van vastgestelde verdeelsleutels worden uiteindelijk alle kosten en opbrengsten van de beheer- en beleidsproducten per tactisch doel doorbelast naar enerzijds de bestuursprogramma's en anderzijds de twee taken: watersysteembeheer en zuiveringsbeheer. Beheerproducten en tactische doelen die specifiek voor één taak worden uitgevoerd drukken voor 100% op deze taak. Producten en tactische doelen die bijdragen aan het realiseren van beide taken worden op basis van aandachtsintensiteit toegerekend. Voor de verdeling van de beleidsproducten en belastingcategorieën over de programma's wordt verwezen naar bijlage 7.

B. Kostentoedeling naar de belastingcategorieën

Door de wijziging van het belastingstelsel in 2009 is de toedeling van de kosten en opbrengsten over de belastingsoorten gewijzigd. De voormalige taken 'waterbeheersing' en 'waterkeringbeheer' worden nu samen met het passieve deel van 'waterkwaliteitsbeheer' omgeslagen in de *watersysteemheffing*. De zuiveringstaak wordt bekostigd uit de *zuiveringsheffing*.

De kosten van de taak watersysteembeheer worden toegerekend naar de desbetreffende belastingcategorieën, met behulp van de percentages uit de kostentoedelingsverordening. Een bijzondere positie nemen de belangencategoriekosten in, dit zijn: heffen, invorderen en verkiezingen. De kosten hiervan worden rechtstreeks toegerekend aan de betrokken belastingcategorieën, op basis van het kostenveroorzakingsbeginsel. Zo zijn onder meer de kosten van de nieuwe bestuursverkiezingen volledig toegerekend naar de categorie ingezetenen (rekening houdend met een verdeling over de twee taken) en de WOZ-kosten naar de categorie gebouwd.

Conform de wetgeving die inging in 2009 wordt de opbrengst van de directe lozers (verontreinigingsheffing) ten gunste gebracht van de taak watersysteembeheer en met

behelp van de percentages uit de kostentoedelingsverordening toegerekend naar de desbetreffende belastingcategorie.

In onderstaand schema staat de verdeling van de totale exploitatielasten (€ 192,6 mln, na egalisatie) over beide taken en de betreffende belangencategorieën in 2018.

1. Exploitatiebudget in € 1.000							
Watersysteembeheer	103.702						
Zuiveringsbeheer	82.933						
Subtotaal kostendragers (I)		186.635					
2. Kostentoedeling							
	Totaal	Ingezetenen	Gebouwd	Ongebouwd	Natuur	Zuiveringsheffingsheffing	Verontreinigingsheffing
		50,0%	43,5%	6,4%	0,1%	nvt	nvt
Taakkosten	186.635	51.851	45.110	6.637	104	82.933	
Belangencategoriekosten	7.290	1.439	3.210	77	12	2.553	
Subtotaal netto kosten per belangencategorie	193.925	53.290	48.321	6.713	115	85.486	
3. Mutatie egalisatiereserve zuiveringsheffing							
	1.092-					1.092-	
4. Overhevelingzuiveringsheffing naar watersysteembeheer							
		-228	-199	-29	0		457
5. Mutatie egalisatiereserve omslagtarieven							
	-245	150-	303-	238	29-		
Totaal netto kosten na egalisatie + overheveling	192.588	52.911	47.819	6.922	86	84.394	457
6. Belastingeenheden							
		502.000	179.097.000	83.650	21.450	1.478.000	8.000
7. Tarieven 2018							
		105,40	0,0267%	82,75	4,00	57,10	57,10
Tarieven 2017		105,00	0,0279%	78,85	4,00	56,30	56,30
Mutatie		0%	-4%	5%	0%	1%	1%

Bijlage 9. Financiering: hoe betalen we het?

Voor de financiering van de materiële en financiële vaste activa maakt Rijnland gebruik van interne middelen, zoals reserves en voorzieningen, en van langlopende geldleningen die in voorgaande jaren zijn afgesloten. Voor zover deze middelen niet toereikend zijn worden de vaste activa gefinancierd met vlottende schuld en nieuwe langgeldleningen. Vlottende schuld bestaat uit het verschil tussen de kortlopende vorderingen en schulden.

Het wettelijk kader hierbij is de Wet financiering decentrale overheden (FIDO), die voorschrijft tot welk bedrag kortlopende geldleningen mogen worden afgesloten. Voor Rijnland betekent deze kasgeldlimiet dat in 2018 de kortgeldschuld gemiddeld per kwartaal maximaal € 51,5 mln mag bedragen (23% van het begrotingstotaal).

Prognose kasgeldlimiet per kwartaal

x € 1.000	Netto vlottende schuld 1e kwartaal 2018	Netto vlottende schuld 2e kwartaal 2018	Netto vlottende schuld 3e kwartaal 2018	Netto vlottende schuld 4e kwartaal 2018
primo maand 1	-86.000	-26.200	-6.600	-18.800
primo maand 2	-10.500	-24.100	-3.600	-36.600
primo maand 3	-21.460	-11.100	-19.300	-39.300
Gemiddeld	-39.320	-20.467	-9.833	-31.567
Kasgeldlimiet (KGL)	51.500	51.500	51.500	51.500
Ruimte onder KGL	12.180	31.033	41.667	19.933
Overschrijding KGL	0	0	0	0
Begrotingstotaal	224.000	224.000	224.000	224.000
Percentage	23%	23%	23%	23%
Kasgeldlimiet	51.500	51.500	51.500	51.500

Ook moet Rijnland aan de renterisiconorm voldoen die in deze wet is beschreven. De renterisiconorm is ingevoerd om renterisico's te beperken. Rijnland voldoet hieraan ruim. Het af te lossen bedrag in 2018 ad € 31,2 mln op langgeld blijft binnen de renterisiconorm van € 67,2 mln (30% van het begrotingstotaal).

Toetsing renterisiconorm

x € 1.000	2018	2019	2020	2021
Renteherzieningen	0	0	0	0
Aflossingen	31.200	36.900	40.900	44.500
Renterisico	31.200	36.900	40.900	44.500
Renterisiconorm	67.200	67.200	67.200	67.200
Ruimte onder renterisiconorm	36.000	30.300	26.300	22.700
Overschrijding renterisiconorm	0	0	0	0
Berekening renterisiconorm				
Begrotingstotaal 2018	224.000	224.000	224.000	224.000
Percentage	30%	30%	30%	30%
Renterisiconorm	67.200	67.200	67.200	67.200

In het begrotingsjaar doen zich naar verwachting geen ontwikkelingen voor die ten opzichte van voorgaande jaren een relevante invloed uitoefenen op het risicoprofiel, de financiële posities, de vermogenswaarden en de geldstromen. Daarom kan het risicoprofiel van de Rijnlandse financiering als laag worden gekenschetst. In de leningenportefeuille vaste schuld bevindt zich geen enkele lening met de mogelijkheid van renteherziening tijdens de looptijd. Rijnland loopt geen krediet-, koers- en valutarisico's. Slechts forse mutaties in de aangenomen rentepercentages voor op te nemen en uit te zetten kortgeld en/of langgeld zouden het voorliggende begrotingsbeeld in negatieve of positieve zin kunnen beïnvloeden.

Het gemiddelde rentepercentage van de langgeldportefeuille bedraagt 1,8%.

Bij de start van 2018 bedraagt de Rijnlandse financieringsbehoefte € 86,0 mln. Deze behoefte neemt in de loop van het jaar toe tot € 161,8 mln. De specificatie van de mutatie in de financieringsbehoefte (ad € 75,8 mln) is als volgt:

- Aflossing langgeldleningen € 31,2 mln
- Afname reserves en voorzieningen € 2,9 mln
- Toename vaste activa (investeringen +/- afschrijvingen) € 41,7 mln

De dekking van de financieringsbehoefte 2018 van € 161,8 mln is als volgt:

- afsluiten nieuwe vaste geldleningen € 110,3 mln
- kortgeldleningen € 51,5 mln
- netto vlottende schuld (excl. kortgeld) € 0,0 mln

Rijnlands uitgangspunt bij het aantrekken van vreemd vermogen is een zo voordelig mogelijke financiering van de vaste activa, met inachtneming van de financieringsvoorschriften. Conform het delegatie- en mandaatbesluit zijn dijkgraaf en hoogheemraden gemachtigd tot het aangaan van geldleningen.

Op basis van de uitgangspunten uit het Treasurystatuut, de Nota Reserves en Voorzieningen en de huidige verwachtingen op de geld- en kapitaalmarkt zijn in de begroting 2018 de volgende rentepercentages gehanteerd:

- af te sluiten langlopende geldleningen 1,7% (2017: 2,0%)
- af te sluiten kortlopende geldleningen 0,0% (2017: 0,0%)
- eigen financieringsmiddelen:
- algemene reserves 0,0% (2017: 0,0%)
- bestemmingsreserves en voorzieningen 0,0% (2017: 0,0%)
- netto vlottende schuld 0,0% (2017: 0,0%)

Renteomslag

Er wordt pas overgegaan tot het aantrekken van externe financieringsmiddelen als de liquiditeitspositie van het waterschap daar aanleiding toe geeft. Mede gelet op het bovenstaande worden de beschikbare financieringsmiddelen niet aangewend niet voor financiering per project maar voor de financiering van het gehele complex van vaste activa. Het omslagpercentage voor 2018 over de boekwaarde per 1 januari is 1,63.

Bijlage 10. EMU-saldo

In Unieverband is afgesproken dat de waterschappen in hun programmabegroting een bijlage opnemen waaruit hun bijdrage aan het te verwachten EMU-saldo² blijkt.

De ruimte voor de decentrale overheden in het begrotingstekort van 2018 is nog niet bepaald. IPO, VNG en UvW zullen met het nieuwe kabinet afspraken gaan maken over der ruimte in het EMU-saldo voor de periode 2018-2021. Voor 2017 was deze ruimte 0,3% van het BBP voor alle gemeenten, provincies en waterschappen gezamenlijk, zonder formele referentiewaarden per overheid of sector. Tot nu toe was de ruimte voor decentrale overheden voldoende. In het geval deze ruimte gaat knellen volgt overleg met de minister. Het correctie- en sanctiemechanisme uit de Wet Hof wordt tot en met 2017 niet toegepast.

EMU-saldo (x € 1.000)	2017	2018
1. <u>EMU-exploitatiesaldo</u>		
Bij: Rente toevoeging reserves	0	0
Bij: Toevoeging aan reserves	0	0
Af: Ontrekkingen aan reserves	-/- 522	-/- 1.337
	-/- 522	-/- 1.337
2. <u>Invloed investeringen</u>		
Netto-investeringsuitgaven (incl. concernbrede korting)	-/- 105.934	-/- 89.600
Verkoop materiële en immateriële activa	0	0
Afschrijvingen	47.147	51.265
	-/- 58.787	-/- 38.335
3. <u>Invloed voorzieningen</u>		
Toevoeging aan voorziening	10.550	9.950
Ontrekkingen aan voorzieningen	0	0
Betalingen rechtstreeks uit voorzieningen	-/- 9.823	-/- 10.911
	727	-/- 961
4. <u>Deelnemingen en aandelen</u>		
Boekwinst	0	0
Boekverlies	0	0
	0	0
Bijdrage Rijnland aan het EMU-exploitatiesaldo	-/- 58.582	-/- 40.633

Uit het bovenstaande blijkt dat Rijnland op transactiebasis in 2018 méér uitgeeft dan ontvangt, vooral als gevolg van de investeringsuitgaven. In het baten- en lastenstelsel dat Rijnland (evenals andere waterschappen) hanteert leiden dergelijke uitgaven niet tot tekorten; echter wel volgens het transactiestelsel waarmee het Rijk en de EMU het exploitatiesaldo bepalen.

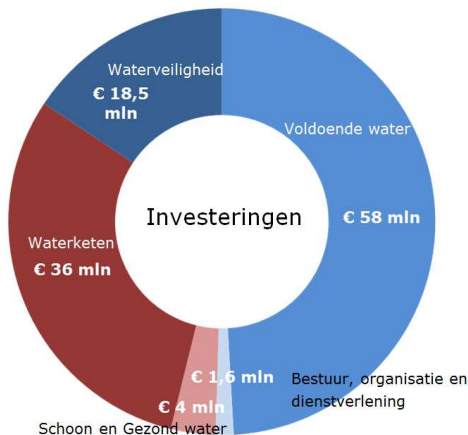
² In het kader van de Economische en Monetaire Unie (EMU) is vastgelegd dat het begrotingstekort van een lidstaat niet meer mag bedragen dan 3% van het Bruto Binnenlands Product (BBP). Er is sprake van een tekort als een land in een jaar meer uitgeeft dan ontvangt. Rijnland is evenals andere decentrale overheden medeverantwoordelijk voor het Nederlandse EMU-saldo. Daarom zijn afspraken gemaakt met de minister van Financiën, in relatie tot de Wet Houdbare Overheidsfinanciën (Hof).

Bijlage 11. Rijnland in cijfers

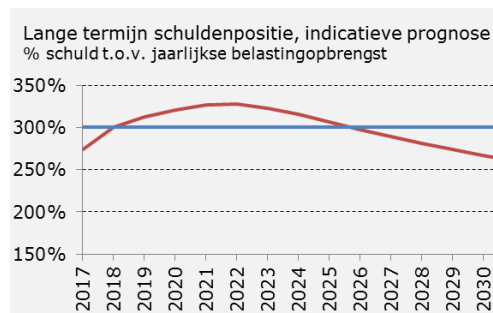
Exploitatie: € 194 mln

Investerings: € 118 mln

Schulden

Tarieven

Belastingtarieven in €	2017	2018
Ingezetenenomslag per woonruimte	105,00	105,40
Omslag gebouwd van de WOZ-waarde	0,0279%	0,0267%
Omslag ongebouwd overig per ha.	78,85	82,75
Omslag wegen per ha.	315,40	331,00
Omslag natuur per ha.	4,00	4,00
Zuiveringsheffing per v.e.	56,30	57,10
Verontreinigingsheffing per v.e.	56,30	57,10

Wat we doen met uw bijdrage

